

OPSERVATORIJA ZA ILEGALNE EKONOMIJE U JUGOISTOČNOJ EVROPI

IZDANJE

13 SEPT – OKT
2021

Izdvajamo iz sadržaja

1. Dekripcija aplikacije za razmenu poruka pruža vredan uvid u kriminalne aktivnosti na Zapadnom Balkanu i šire.

Uklanjanje šifrovane aplikacije za razmenu poruka Sky ECC pokazuje kako su takve platforme privlačne kriminalcima i teško ih je provaliti. Ipak, kada dođe do dekripcije, time se aktivnosti kriminalnih grupa mogu kompromitovati i razotkriju njihovi saradnici. Na Zapadnom Balkanu, podaci dobijeni od Sky ECC doveli su do otkrića o operacijama organizovanih kriminalnih grupa u regionu i njihovoj povezanosti sa državnim zvaničnicima.

2. Crnogorski mornari su uključeni u globalne šeme krijumčarenja droge, što šteti ugledu bogate crnogorske pomorske tradicije.

Smeštena na Jadranskom moru, Crna Gora ima dugu pomorsku istoriju. Međutim, u odnosu na njenih 621.000 stanovnika, nesrazmeran broj crnogorskih mornara je uhapšen zbog krijumčarenja droge, uključujući nedavne velike zaplene kokaina širom sveta. Uključivanje crnogorskih mornara u globalne

šeme krijumčarenja droge šteti ugledu drugih mornara, zemlje i njenoj ponosnoj pomorskoj tradiciji.

4. Pomorski putevi sve popularniji za krijumčarenje preko Balkana.

COVID-19 i rat u Ukrajini poremetili su puteve krijumčarenja preko Balkana. Istovremeno, unapređenje infrastrukture kontejnerskih terminala i pristup istim (kao što su autoputevi i železničke veze) učinilo je komercijalne luke u jugoistočnoj Evropi privlačnijim za trgovinu – zakonitu i nezakonitu. Kao što je istraženo u novom izveštaju Globalne inicijative, čini se da su ove promene povećale trgovinu morskim putevima u Jadransko, Egejsko i Crno more, kao i duž reke Dunav.

5. Slovenija je raskršće kriminala između Balkana i centralne Evrope.

Slovenija je obično van radara onih koji analiziraju organizovani kriminal u centralnoj i istočnoj Evropi. Međutim, ovaj članak otkriva da je ova mala alpska zemlja u srcu Evrope atraktivna lokacija za kriminalce sa

Balkana, koji se u njoj skrivaju, planiraju operacije i logistiku, posluju i pretovaruju svoju nedozvoljenu robu.

6. Niske plate u policiji na Zapadnom Balkanu i rizik od povećane korupcije među policijskim snagama.

Javnost očekuje mnogo od policije: da brzo reaguje na vanredne situacije; da policajci rizikuju svoje živote kako bi zaštitili njihove zajednice i sproveli zakon; da svoj težak i opasan rad obavljaju profesionalno i dostojanstveno. Međutim, iako su očekivanja velika, plate policajaca na Zapadnom Balkanu relativno su niske. Ovaj raskorak uvećava određene rizike, uključujući korupciju. Razmatramo ovaj problem, njegov uticaj i šta se može učiniti da se on reši.

7. Fudbalski huliganizam na Zapadnom Balkanu otkriva veze između huliganizma, politike, nasilja i kriminala, mada se one razlikuju širom regiona.

Neki fudbalski timovi na Zapadnom Balkanu – kako na klupskom, tako i na nacionalnom nivou – na glasu su

po nasilju. Ali, koliko je ozbiljan problem i kakve su veze između navijačkog huliganizma, politike i organizovanog kriminala? Odgovori se traže u nedavnom izveštaju Globalne inicijative pod nazivom Opasne igre, u kojem se analiziraju 122 navijačke grupe fudbalskih timova u šest zemalja regiona. U ovom članku nalaze se istaknuti delovi izvedeni iz ovog istraživanja.

Dekripcija aplikacije za razmenu poruka pruža vredan uvid u kriminalne aktivnosti na zapadnom Balkanu i šire.

Šifrovanje je sada prilično standardna karakteristika aplikacija za razmenu poruka. Aplikacije koje milioni ljudi svakodnevno koriste za komunikaciju obezbeđuju određeni stepen privatnosti. Neke aplikacije za razmenu poruka reklamiraju tip celovite enkripcije,¹ za koju se tvrdi da je neprobojna, što ih čini poželjnim za kriminalce i otežava pristup policiji.

Sky ECC bila je bezbedna aplikacija za razmenu poruka koju je razvila kanadska kompanija Sky Global i reklamirana je kao „najbezbednija platforma za razmenu poruka koju možete kupiti”.² Poruke su se šifrovale i automatski su se brisale nakon 30 sekundi. Ako telefon nije imao pristup mreži, poruka bi se čuvala do 48 sati pre brisanja. Ako bi korisnik uneo lozinku za „vanredne okolnosti”, uređaj bi brisao sadržaje.³ Ove funkcije su se pokazale popularnim kod ljudi koji žele nešto da sakriju – kakvi su kriminalci – posebno nakon što je policija srušila sličnu mrežu pod nazivom EncroChat u proleće 2020. godine.⁴

Nakon niza racija početkom 2021. godine, Sky ECC je ugašen. Međutim, pre nego što je aplikacija zaustavljena, marta 2021. godine, belgijska, holandska i francuska policija su „provalile” servis za šifrovanje poruka Sky ECC-a, što im je omogućilo razotkrivanje 80 miliona poruka.⁵ Time su policiji pružene dragocene informacije o aktivnostima kriminalnih grupa, uključujući i one na Zapadnom Balkanu. Prema rečima ministra unutrašnjih poslova Srbije, oko 30% od 70.000 telefona koji koriste aplikaciju Sky bilo je u rukama kriminalaca sa Balkana.⁶ Smatra se da su neki političari, tužioci, sudije i službenici policije iz regiona takođe koristili aplikaciju.

Upadom u servis za razmenu poruka, policiji je pošlo za rukom da prati aktivnosti kriminalnih grupa i prikupi informacije o preko stotinu planiranih velikih kriminalnih operacija.⁷ Prema pisanju lista *Brasels tajms* (*Brussels Times*), belgijski kriminalci koristili su „najbezbedniju aplikaciju za razmenu poruka na svetu” za svoje nedozvoljene poslove, od trgovine drogom do mučenja i ubistava, a mesto događaja bila je luka Antwerpen.⁸ Čak i nakon rušenja Sky ECC, istražitelji i dalje pretražuju informacije i sprovode hapšenja. Samo u Belgiji, od marta

2022. godine, informacije izvučene iz dešifrovanih poruka obezbedile su dokaze za 118 postojećih slučajeva, što je dovelo do otvaranja 276 novih istraga i identifikacije 888 osumnjičenih. Istražitelji su isto tako zaplenili više od 90 tona droge u prodajnoj vrednosti od 4,5 milijardi evra, kao i gotovinu i robu u vrednosti od skoro 60 miliona evra.⁹

Otkrivanje slučajeva na Zapadnom Balkanu

Posledice ukidanja Sky ECC odjeknule su i Zapadnim Balkanom. Na primer, u Bosni i Hercegovini je, prema izveštajima, bilo preko 2.500 pretplatnika.¹⁰ Informacije dobijene iz dešifrovanih poruka pružaju dragocene podatke o kriminalnim grupama u zemlji, njihovim transnacionalnim mrežama i u nekim slučajevima sa njihovim vezama u krivičnom pravosuđu.¹¹

U Republici Srpskoj je u decembru 2021. godine uhapšeno 19 lica zbog krijumčarenja droge i oružja u okviru akcije „Storidž 2”, na čelu sa Državnom agencijom za istrage i zaštitu (SIPA) i Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike Srpske.¹² Presretnute poruke otkrile su organizovanu kriminalnu grupu za koju se sumnja da je krijumčarila drogu i oružje iz Albanije i Crne Gore u Bosnu i Hercegovinu, a zatim u zemlje EU kao što su Hrvatska, Slovenija, Mađarska i Nemačka.¹³

U drugoj operaciji u februaru 2022. godine, savetnik bivšeg ministra bezbednosti Bosne i Hercegovine, Bojan Cvijetić, uhapšen je zbog navodne povezanosti sa organizovanom kriminalnom grupom koja je trgovala kokainom iz Latinske Amerike.¹⁴ Usledila je još jedna operacija u aprilu 2022. godine koja je dovela do hapšenja 18 osoba,¹⁵ uključujući zvaničnike iz oblasti pravosuđa i članove zemunskog klana, kriminalne grupe iz Srbije.¹⁶

U julu 2022. godine, policija je uhapsila navodne članove organizovane kriminalne grupe u Sarajevu i Neumu, gradu na obali Jadranskog mora.¹⁷ Tužilaštvo Bosne i Hercegovine tvrdi da je grupa koristila aplikaciju Sky u cilju nezakonite nabavke i prodaje kanabisa, kokaina, spida i heroina u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Srbiji, Turskoj, Hrvatskoj i zemljama EU.¹⁸ Slično tome,

informacije iz aplikacije Sky otkrile su članove kriminalne grupe iz Bosanske Gradiške koja je krijumčarila drogu i oružje iz Albanije i Crne Gore u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, a zatim u zapadnu Evropu.¹⁹ Krajem jula 2022. godine, pripadnik jedinice Granične policije Bosne i Hercegovine u Trebinju optužen je za korišćenje aplikacije Sky za pomoć kriminalcima u prekograničnom krijumčarenju droge.²⁰

Obim korisnika Sky ECC-a u Bosni i Hercegovini sugerise da će verovatno doći do novih otkrića. „Nijedan šef policije Republike Srpske niti drugi visoki zvaničnik (Ministarstva unutrašnjih poslova) neće biti pošteđen ukoliko se dokaže da je saradivao sa kriminalcima i činio zločine kroz ove šifrovane aplikacije”, rekao je Dragan Lukač, ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske.²¹

Dešifrovanje Sky ECC imalo je velike posledice i u Crnoj Gori. Mediji su izvestili da je bivša predsednica Vrhovnog suda ove zemlje Vesna Medenica uhapšena zbog zloupotrebe položaja nakon što su objavljeni transkripti u kojima njen sin navodi da će ona štititi njegove nezakonite poslove sa kokainom i švercom cigareta.²² Za sada se sumnja da je više od 12 osoba deo kriminalne grupe koja je navodno umešana u krijumčarenje, davanje i primanje mita.²³

Dešifrovanje u Srbiji baca novo svetlo na dve vodeće ličnosti iz sveta kriminala u zemlji, Veljka Belivuka i Darka

Šarića. U februaru 2021. godine na aplikaciji za razmenu poruka naširoko su objavljivane jezive fotografije na kojima se vide delovi tela. Smatra se da je reč o žrtvama kriminalne grupe koju predvodi Belivuk, osumnjičen za krijumčarenje droge, ubistvo i nezakonito posedovanje oružja.²⁴ U porukama su razotkriveni i kriminalci koji su prodavali oružje Belivukovoj grupi.²⁵

Presretanje poruka pomoglo je i policiji da bolje razume način rada kriminalnih grupa kao što je grupa Darka Šarića, kome se sudi od 2014. godine, a koji je ponovo uhapšen u Beogradu aprila 2022. godine. On se nalazi među kriminalcima najvišeg ranga izloženim dešifrovanju. Mediji navode da je aplikacija Sky korišćena za koordinaciju krijumčarenja kokaina iz Ekvadora u Evropu. Poruke su otkrile kako je distributer u Latinskoj Americi zabeležio utovar kokaina u kontejner da bi pokazao kako su paketi izgledali kada su bili utovareni, koliko ih je bilo i kakav pečat su dobili. Video snimci su poslani primaocu u Evropi kao dokaz o isporuci i da se pomogne u utvrđivanju da li se robom manipuliralo.²⁶

Razotkrivanja i optužbe se nastavljaju. Srbiju je nedavno potresao novi skandal kada je bivša državna sekretarka MUP-a Dijana Hrkalović, kojoj se sudi za trgovinu uticajem, optužila ministra odbrane Nebojšu Stefanovića za saradnju sa kriminalcima i korišćenje aplikacije Sky.²⁷ Stefanović negira te navode.²⁸

Zaplena droge olakšana dešifrovanjem aplikacije Sky ECC.

Foto: MUP Republike Srpske

Nebo je granica

Informacije prikupljene dešifrovanjem servisa za razmenu poruka Sky ECC za organe za sprovođenje zakona bile su poput pronalaska zakopanog blaga i svakako će doći do novih otkrića. Prema Evropolu, otključavanje enkripcije Sky ECC pružilo je vredan uvid u kriminalne aktivnosti širom EU i šire i pomoći će širenju istraga i krivičnom gonjenju teškog i prekograničnog organizovanog kriminala narednih meseci, a možda i godina.²⁹ Na Zapadnom Balkanu, to bi moglo podrazumevati hapšenja i inkriminirajuća otkrića o vezama između kriminalaca i državnih zvaničnika.

Sudbina Sky ECC pokazuje u kojoj meri se kriminalci uzdaju u servise šifrovane razmene poruka za

komunikaciju, planiranje operacija i izbegavanje nadzora, i ukazuje na poteškoće sa kojima se organi reda suočavaju u razbijanju takvih platformi i izvlačenju podataka koji bi mogli pružiti dokaze protiv organizovanih kriminalnih grupa. Međutim, obaranje servisa EncroChat i Sky je možda uzdrimalo poverenje kriminalaca i njihovih saradnika u tajnost šifrovane komunikacije. Organi za sprovođenje zakona – uključujući Zapadni Balkan – iz toga bi istovremeno mogli izvući vredne pouke o tome kako se efikasno koristi tehnologija, kako se prikupljaju digitalni dokazi i upravlja izazovima zaštite podataka, kao i o tome kako efikasno saradivati sa privatnim kompanijama koje pružaju usluge razmene poruka.

Napomene

1. Internet stranica aplikacije Sky ECC, <https://skyecc.ae/#apps>.
2. Bill Goodwin, Police crack the world 's largest cryptophone network as criminals swap EncroChat for Sky ECC Computer Weekly, 10. mart 2021, <https://www.computerweekly.com/news/252497565/Police-crack-worlds-largest-cryptophone-network-as-criminals-swap-EncroChat-for-Sky-NCC>.
3. Ahmed, Sky ECC, what is it?, Fun Informatique, <https://www.funinformatique.com/en/sky-ecc-cest-quoi/>.
4. C Fisher, European police hacked encrypted phones used by thousands of criminals, engadget, 2. jul 2020, <https://www.engadget.com/europe-uk-police-hacked-encrochat-encrypted-phones-144351998.html>.
5. Operation Sky ECC: 888 suspects and €4.5 billion worth of drugs seized, *Brussels Times*, 10. mart 2022, <https://www.brusselstimes.com/justice-belgium/210112/operation-sky-ecc-888-suspects-and-e4-5-billion-worth-of-drugs-seized>.
6. Vulin: Od 70.000 Skaj telefona više od trećine pripadajućih ljudi sa Balkana, O21, 21. april 2022. godine, <https://www.O21.rs/story/Info/Srbija/303624/Vulin-Od-70000-Skaj-telefona-vise-od-trecine-pripada-ljudima-sa-Balkana.html>.
7. Catalin Cimpanu, Belgian and Dutch police take down encrypted criminal chat platform Sky ECC, *The Record*, 9. mart 2021, <https://therecord.media/dutch-and-belgian-police-take-down-encrypted-criminal-chat-platform-sky-ecc/>.
8. Helen Lyons, When Sky ECC fell, so too did Belgian crime lords, *Brussels Times*, 10. mart 2021, <https://www.brusselstimes.com/159176/cracking-of-sky-ecc-encrypted-messaging-service-brings-down-organised-crime-lords>.
9. HAA, *Eén jaar na operatie Sky: al 888 verdachten geïdentificeerd en drugs ter waarde van 4,5 miljard euro in beslag genomen*, *De Morgen*, 9. mart 2022, <https://www.demorgen.be/nieuws/een-jaar-na-operatie-sky-al-888-verdachten-geidentificeerd-en-drugs-ter-waarde-van-4-5-miljard-euro-in-beslag-genomen-bbcce24c/>.
10. A O, *Ministar Lukač: Pomoću aplikacije "Sky" rasvijetlit ćemo brojna krivična djela, svi će odgovarati*, *Dnevni avaz*, 8. februar 2022. godine, <https://avaz.ba/vijesti/bih/715709/ministar-lukac-pomocu-aplikacije-sky-rasvijetlit-ćemo-brojna-krivična-djela-svi-će-odgovarati>.
11. Aleksandra Tolj, *Aplikacija Sky odmotava klupko policije, tužilaštva i kriminala u BiH*, N1, 13. avgust 2022. godine, <https://rs.n1info.com/region/raspakovana-aplikacija-sky-odmotava-klupko-policije-i-kriminala-u-bih/>.
12. D Be, *Sve otkrila aplikacija Sky: Na području RS-a već uhapšeno 19 osoba zbog krijumčarenja droge i oružja*, *Klix*, 8. decembar 2021. godine, <https://www.klix.ba/vijesti/sve-otkrila-aplikacija-sky-na-podrucju-rs-a-vec-uhapseno-19-osoba-zbog-krijumčarenja-droga-i-oružja/211208014>.
13. Ibid.
14. E Č and M Aš, *Uhapšeni u akciji "Transporter": Bojanu Cvijetiću i Ivanu Juriću određen kućni pritvor*, *Dnevni avaz*, 11. februar 2022. godine, <https://avaz.ba/vijesti/bih/716678/uhapseni-u-akciji-transporter-bojanu-cvijetiću-i-ivanu-juricu-odreden-kucni-pritvor>.
15. *Završena akcija: Uhapšeno 18 lica, među njima i sudija*, *RTV BN*, 13. april 2022. godine, <https://www.rtvbn.com/4024036/završena-akcija-uhapseno-18-lica-medju-njima-i-sudija>.
16. Amra Brkić-Čekić, *Šverceri droge slučajno otkriveni: „Glave im došle“ aplikacije Sky i Anom*, *Oslobodjenje*, 15. april 2022. godine, <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/crna-hronika/sverceri-droge-slučajno-otkriveni-glave-im-dosle-aplikacije-sky-i-anom-751273>.
17. Azem Kurtic, *Bosnian Police Arrest Kelmendi's Son, Elvis, on Organised Crime Charges*, *BalkanInsight*, 13. jul 2022, <https://balkaninsight.com/2022/07/13/bosnian-police-arrest-kelmendis-son-elvis-on-organised-crime-charges/>.
18. Adnan Herco, *Sud BiH donio odluku: Jednomjesečni pritvor uhapšenima u akciji "rez"*, *Hayat*, 15. jul 2022, <https://hayat.ba/sud-bih-donio-odluku-jednomjesečni-pritvor-uhapsenima-u-akciji-rez/716672/>.
19. M Aščić, *Kako je aplikacija "Sky" raskrinkala opasnu narkobandu iz Bosanske Gradiške: Na prodaji pištolja zaradili 100.000 KM!*, *Dnevni avaz*, 6. januar 2022, <https://avaz.ba/vijesti/bih/708294/kako-je-aplikacija-sky-raskrinkala-opasnu-narkobandu-iz-bosanske-gradiske-na-prodaji-pistolja-zaradili-100-000-km>.
20. Granični policajac BiH navigirao kriminalcima kuda da neometano prenose drogu, *Klix*, 26. jul 2022, <https://www.klix.ba/vijesti/granicni-policajac-bih-navigirao-kriminalcima-kuda-da-neometano-prenose-drogu/220726120>.
21. A O, *Ministar Lukač: Pomoću aplikacije "Sky" rasvijetlit ćemo brojna krivična djela, svi će odgovarati*, *Dnevni avaz*, 8. februar 2022. godine, <https://avaz.ba/vijesti/bih/715709/ministar-lukac-pomocu-aplikacije-sky-rasvijetlit-ćemo-brojna-krivična-djela-svi-će-odgovarati>.

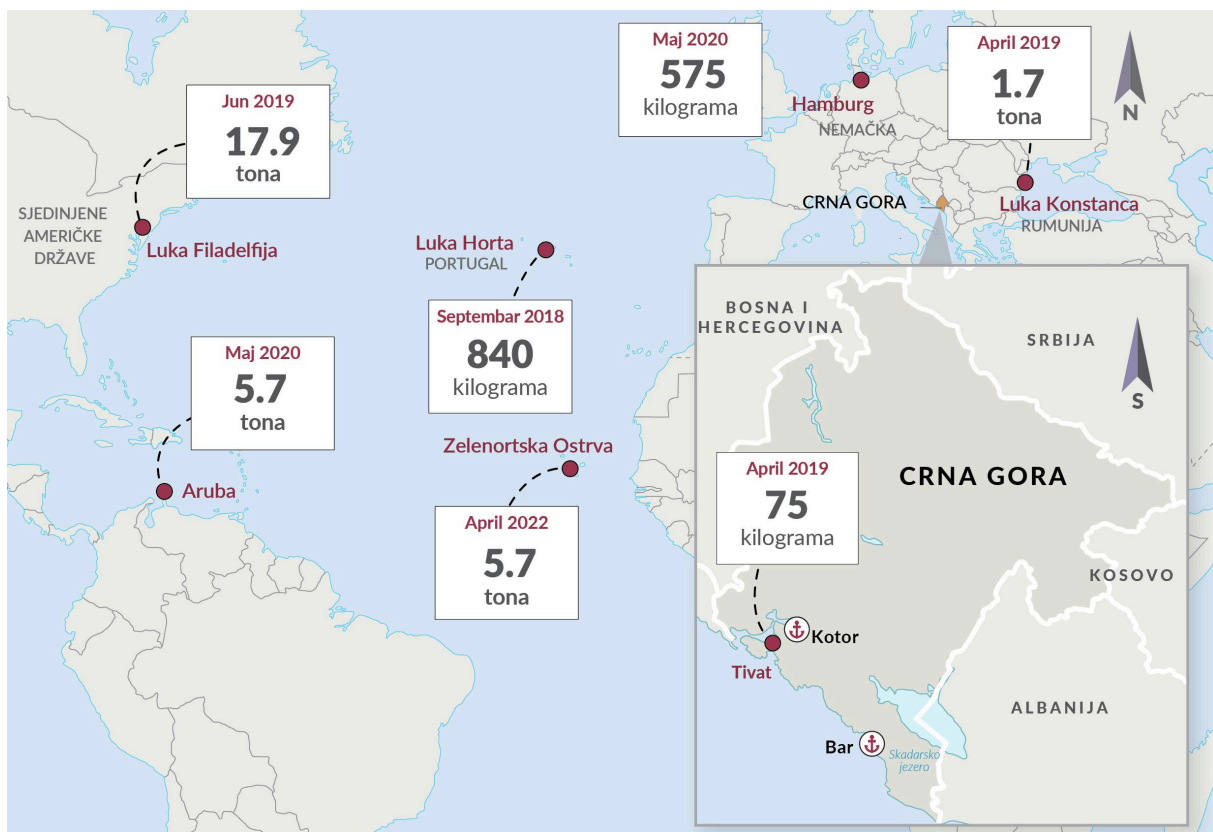
22. Samir Kajosevic, Montenegro Arrests Ex-Head of Supreme Court for Abuse of Office, BalkanInsight, 18. april 2022, <https://balkaninsight.com/2022/04/18/montenegro-arrests-ex-head-of-supreme-court-for-abuse-of-office/>.
23. Srđan Janković, *Aplikacija SKY pogubna za kriminalne grupe u Crnoj Gori*, Radio Slobodna Evropa, 21.04.2022. godine, <https://www.slobodnaevropa.org/a/aplikacija-sky-crna-gora/31814954.html>.
24. Tanja Milovanović, *Ko se sve dopisivao sa Belivukovom grupom: Misterija „Skaj“ aplikacije*, Nova.rs, 15. novembar 2021, <https://nova.rs/vesti/hronika/ko-se-sve-dopisivao-sa-belivukovom-grupom-misterija-skaj-aplikacije/>.
25. *Kriminalci iz Gradiške prodavali oružje Velji Nevolji*, RTV BN, 10. decembar 2021, <https://www.rtvbn.com/4017306/kriminalci-iz-gradiske-prodavali-oruzje-velji-nevolji>.
26. Marin Dešković, *Kako su 'operirali' Šarić i ekipa: 'Za otmicu vozača tražiš 30% pošiljke? Uf, mislio sam da ćeš uzeti više'*, Jutarnji list, 15. april 2022, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/kako-su-operirali-saric-i-ekipa-za-otmicu-vozac-trazis-30-posiljke-uf-mislio-sam-da-ces-uzeti-vise-15184625>.
27. *Hrkalović optužila Stefanovića da je medijima dostavio fotografije Danila Vučića*, N1, 22.06.2022. godine, <https://rs.n1info.com/vesti/hrkalovic-optuzila-stefanovica-da-je-medijima-dostavio-fotografije-danila-vucica/>.
28. Stefanović negira tvrdnje bivšeg saradnika protiv njega, N1, 21. jun 2022. godine, <https://rs.n1info.com/english/news/stefanovic-denies-former-associates-claims-against-him/>.
29. Europol, New major interventions to block encrypted communications of criminal networks, 10. mart 2021, <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/new-major-interventions-to-block-encrypted-communications-of-criminal-networks>.

Crnogorski mornari su uključeni u globalne šeme krijumčarenja droge, što šteti ugledu bogate crnogorske pomorske tradicije.

Crna Gora je mala zemlja sa samo 621.000 stanovnika. Ipak, nesrazmeran broj crnogorskih mornara je uhapšen zbog krijumčarenja droge: između 2017. i 2021. godine, policija je zaplenila preko 30 tona kokaina širom sveta u slučajevima u koje su bili umešani kriminalci iz Crne Gore.¹ U aprilu 2022. godine, dva crnogorska mornara uhapšena su u blizini obale Zelenortskih Ostrva u okviru posade koja je krijumčarila 5 tona kokaina iz Brazila.² Zašto je toliko mladih ljudi iz te zemlje, posebno mornara, upleteno u crna tržišta? Ovo je pitanje koje je Mićan Andrijašević iz organizacije civilnog društva Juventas krenuo da istražuje 2021. godine,³ uz podršku Fonda za otpornost Globalne inicijative. Njegova saznanja objavljena su u julu 2022. godine.⁴

Crna Gora, koja se nalazi na Jadranskom moru, ima niz uvala i luka, kao i marine i luku Bar. Ima i ponosnu pomorsku istoriju. To je sačuvala, na primer, Bokeljska mornarica – nevladina organizacija koja održava tradiciju pomorstva u regionu kroz godišnje kulturne manifestacije. UNESCO je u decembru 2021. godine Bokeljsku mornaricu stavio na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovečanstva, ističući njenu „memorijalnu ulogu tokom dva veka, očuvanja i promovisanja pomorske istorije i tradicije”.⁵

Međutim, samo dve godine ranije, crnogorski mornari su dobili jedno mračno priznanje: oni su nezvanično stavljeni na crnu listu Mediteranske brodarske kompanije (MSC) nakon niza hapšenja zbog droge u koje su bili

Slika 1 Nedavna velika otkrivanja kokaina širom sveta u kojima su učestvovali crnogorski mornari.

umešani crnogorski mornari. To je uključivalo jednu od najvećih zaplena kokaina u istoriji SAD, kada je u junu 2019. godine na brodu u Filadelfiji otkriveno skoro 20 tona.⁶ Istragom se pokazalo da je posada broda *Gajan* (*Gayane*), u vlasništvu kompanije MSC, u kojoj je bilo i članova iz Crne Gore, pomagala u utovaru paketa kokaina na brod iz glisera koji su se plovili približavali usred noći. Sakrili su kokain u tovarni prostor i koristili lažne pečate da ponovo zatvore kontejnere.⁷

Otkriće u Filadelfiji bilo je samo jedno u nizu proteklih nekoliko godina u kojoj su učestvovali mornari iz Crne Gore. Neki od mornara rade na brodovima sa kontejnerima, dok su drugi deo posade jahti ili ribarskih brodova. Tovari variraju od nekoliko kilograma do nekoliko tona. Mornari individualno mogu sakriti male količine na palubi, dok veće količine podrazumevaju veći stepen sofisticiranosti i učešće više lica, pa čak i kapetana. U pojedinim slučajevima, mornari mogu preuzeti drogu na brodove sa malih brodova u blizini obale ili baciti vreće napunjene drogom sa GPRS lokatorom u more kada se približe obali. Takođe mogu sakriti drogu negde na brodu, na primer otvaranjem kontejnera, skrivanjem kokaina u njemu i ponovnim zatvaranjem lažnim pečatom.

Dok su kriminalci sa Zapadnog Balkana odlazili u inostranstvo početkom devedesetih godina, mnogi mladići iz Crne Gore odlazili su na plovodbu. Neki su putovali putevima korišćenim za krijumčarenje kokaina iz Latinske Amerike u Evropu. Kako su kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana postajale sve aktivnije u dogovaranju takvih poslova, crnogorski mornari bili su na pravom mestu u pravo vreme da potpomognu takve isporuke. Druge su regrutovali sugrađani Crnogorci (ili stanovnici drugih zemalja jugoistočne Evrope) koji su bili višeg ranga na kriminalnoj lestvici. Na primer, Dragan Fric Dudić iz Kotora, bliski saradnik Darka Šarića, optuženog ključnog igrača velike balkanske organizacije za krijumčarenje droge, bio je obučeni kapetan broda i regrutovao je crnogorske mornare. Dudićevo ime je izašlo na videlo 2009. godine kada je u operaciji „Balkanski ratnik” zaplenjeno više od 2 tone kokaina sa luksuzne jahte u blizini Montevida u Urugvaju.⁸ U maju 2010. godine Dudić je ubijen dok je sedeo u jednom kafću u Kotoru.⁹

Prema istraživanjima Andrijaševića, teško je napraviti opšti profil crnogorskih mornara koji se bave trgovinom drogom. On je primetio sledeće:

Neki su stariji članovi posade, neki mladi. Neki imaju viša primanja, neki niža. Neki su stariji, neki mladi.

Razgovor na Pomorskom fakultetu u Kotoru o umešanosti crnogorskih mornara u trgovinu drogom.

Foto: Juventas preko Juventas.me

Neki potiču iz porodične pomorske tradicije, neki ne. I jedni su s primorja, dok su drugi iz ostalih delova Crne Gore. Svi su oni mete kriminalnih klanova koji regrutuju mornare, koji i sami regrutuju svoje kolege.

Trgovina drogom može biti vrlo unosan biznis. Na primer, američko ministarstvo pravde procenilo je da bi jedan od osuđenih crnogorskih mornara na brodu MSC *Gayane* sa 11 godina radnog iskustva i godišnjom platom od 108.000 dolara mogao da zaradi milion dolara za olakšavanje krijumčarenja, dok bi njegovi saučesnici na brodu mogli da zarade 50.000 do 60.000 dolara.¹⁰ Visoka zarada je solidan mamac za vrbovanje mladih mornara, smatra Andrijašević.

Deluje da je u društvu dobro poznato da su mnogi crnogorski pomorci upleteni u nedozvoljene delatnosti. Prema anketi srednjoškolaca sprovedenoj u decembru 2021. godine u Crnoj Gori, 41% ispitanika u Kotoru (gde postoji pomorska akademija) izjavilo je da poznaje najmanje jednog pomorca koji se bavi trgovinom drogom, dok je 47% reklo da ne bi prijavilo slučaj nedozvoljene trgovine drogom. Međutim, 92% ispitanih studenata verovalo je da je pogrešno koristiti oružje ili silu radi otimanja novca ili druge robe od drugih, dok 85% smatra da je pogrešno preprodavati drogu.¹¹

Napomene

1. Vlada Crne Gore – Biro za operativnu koordinaciju, SOCTA 2021: *Procjena opasnosti od teškog i organizovanog kriminala u Crnoj Gori*, 28. mart 2021. godine, <https://wapi.gov.me/download/cf105122-2c9b-4816-b152-8487b5f59063?version=1.0>.
2. Cape Verdean police seize over 5 tonnes of cocaine, Africanews, 7. april 2022. godine, <https://www.africanews.com/2022/04/07/cape-verdean-police-seizes-over-5-tonnes-of-cocaine/>.
3. Pogledati <http://juventas.me/>.
4. Juventas, KOMPAS: *Crnogorsko pomorstvo u pogrešnom smjeru*, 12. jul 2022, <http://juventas.me/publication/kompas-crnogorsko-pomorstvo-u-pogresnom-smjeru/>.
5. Cultural Heritage of Boka Navy Kotor: a festive representation of a memory and cultural identity, Međunarodno kulturno nasleđe, 18. decembar 2021. godine, <https://ich.unesco.org/en/RL/cultural-heritage-of-boka-navy-kotor-a-festive-representation-of-a-memory-and-cultural-identity-01727>.
6. Zvanični nalog američkog tužilaštva, Istočni okrug Pensilvanije, 18. jun 2019. godine, https://twitter.com/USAO_EDPA/status/1141046623159705602.
7. Samir Kajosevic, US Sentences Montenegrin Over Tons of Cocaine Found on Ship, Balkan Insight, 14. april 2021, <https://balkaninsight.com/2021/04/14/us-sentences-montenegrin-over-tons-of-cocaine-found-on-ship/>.
8. Bojana Jovanović i Stevan Dojčinović, Saric Case: from International Investigation to Second Judgement, KRIK, 5. decembar 2018, <https://www.krik.rs/en/saric-case-international-investigation-second-judgement/>.
9. Death in Montenegro: Murders don't help tourism, The Economist, 31. maj 2010, <https://www.economist.com/newsbook/2010/05/31/death-in-montenegro>.
10. Jeremy Roebuck, Seven years in prison for chief mate of cargo vessel where Philly feds found record 20 tons of cocaine, *Philadelphia Inquirer*, 10. jun 2021, <https://www.inquirer.com/news/msc-gayane-bosko-markovic-sentencing-crew-members-montenegro-20210610.html>.
11. Intervju sa Mićanom Andrijaševićem, april 2022.
12. Ibid.
13. Juventas, *Krijumčarenju droge i zloupotrebi pomoraca se mora stati na put*, 7. april 2022, <http://juventas.me/krijumcarenju-droge-i-zloupotrebi-pomoraca-se-mora-stati-na-put/>.
14. Juventas, *Istraživanje o otpornosti Mladih*, 20. juna 2022, <http://juventas.me/video-istrazivanje-o-otpornosti-mladih/>; Juventas, *Učešće crnogorskih pomoraca u krijumčarenju narkotika*, 27. juna 2022, <http://juventas.me/video-ucesce-crnogorskih-pomoraca-u-krijumcarenju-narkotika/>.

Mada je krijumčarenje droge unosno za neke crnogorske pomorce, to šteti ugledu većine koja poštuje zakon za koju se često vezuje krivica. Kao posledica toga, može im biti teško da pronađu posao u nekim kompanijama. Što pre crnogorske vlasti reše to pitanje, to će biti bolje za ugled mornara, zemlje i njenu ponosnu pomorsku tradiciju.

U odsustvu pristupa „odozgo nadole“, Juventas saraduje sa mladim Crnogorcima na pomorskim akademijama kako bi ih upozorio na vrbovanje i opasnosti organizovanog kriminala. Na primer, od februara do aprila 2022. godine, Juventas je organizovao radionice o integritetu za više od 200 budućih pomoraca u pomorskim školama u Kotoru i Baru.¹² U aprilu 2022. godine, Juventas je podstakao diskusiju sa organima za sprovođenje zakona, medijima i pomorskim školama o ulozi crnogorskih pomoraca u nezakonitim aktivnostima kroz dva javna događaja u pomenutim gradovima. Ove događaje ispratili su relevantni lokalni i nacionalni mediji.¹³ Juventas je juna 2022. godine promovisao dva videa sa rezultatima istraživanja na svojoj internet stranici i preko društvenih mreža.¹⁴ Ovi napori zajedno doprinose poboljšanju obrazovanja, integriteta i otpornosti sledeće generacije crnogorskih pomoraca.

Pomorski putevi sve popularniji za krijumčarenje preko Balkana.

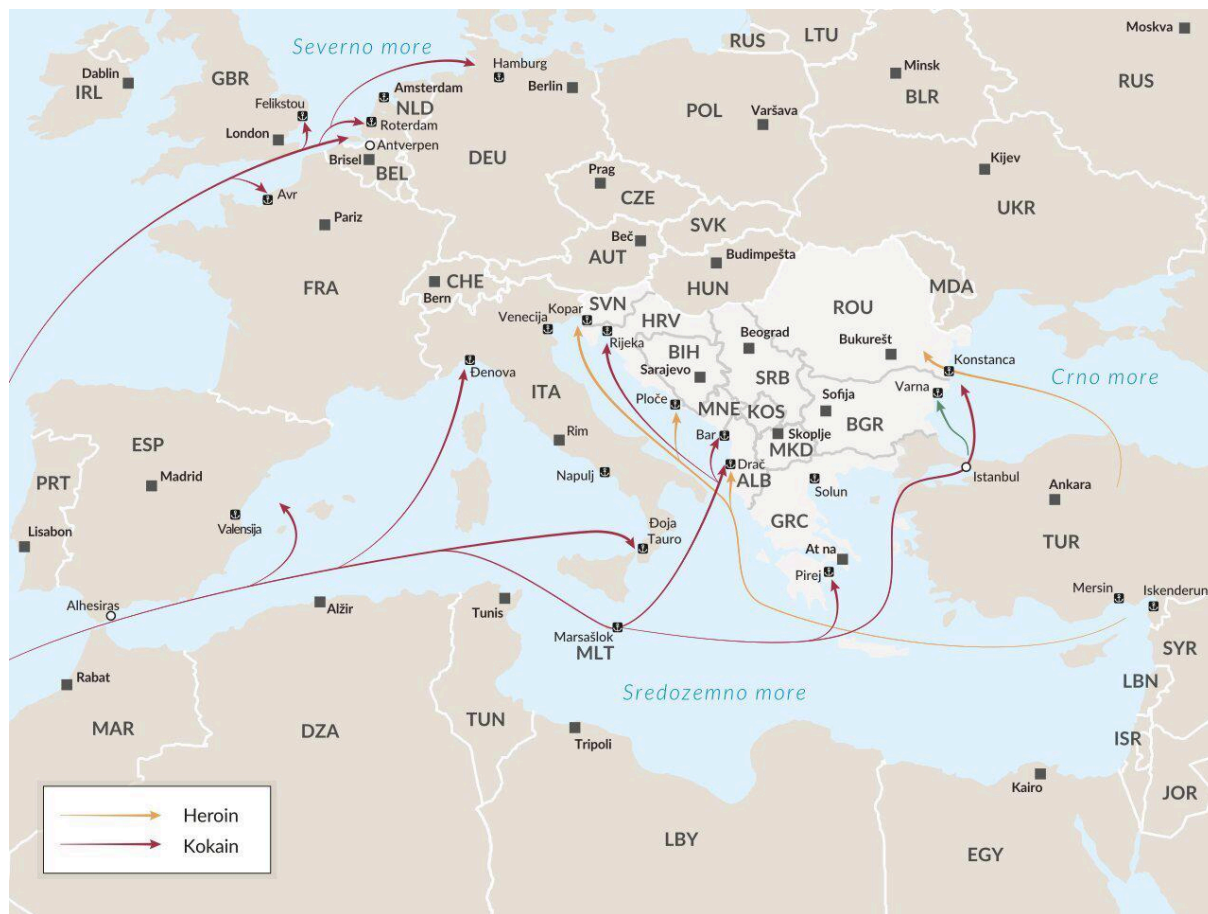
Balkanski region je prirodna raskrsnica za trgovinu od Azije i Afrike do Evrope i obrnuto. Tradicionalno, trgovina se uglavnom odvija kopnenim putem. Međutim, često se previđa da postoji niz značajnih luka duž jadranske i jonske obale, Egejskog i Crnog mora, kao i duž reke Dunav.

Veliki deo infrastrukture ovih luka pretrpeo je propast komunizma i ratove u Jugoslaviji devedesetih godina, a kasnije i finansijsku krizu 2008. godine. Međutim, povećane investicije, posebno iz Evropske unije i Kine, unapređuju lučku infrastrukturu u regionu, čime raste veličina i efikasnost kontejnerskih luka, kao i putne i železničke veze potrebne za dovoženje robe na različita tržišta. Velike zaplene droge i cigareta u regionalnim lukama u proteklih nekoliko godina pokazuju da i ti faktori čine te luke privlačnijim za krijumčarenje robe na Zapadni Balkan.

Sve veće količine kokaina, heroina i sintetičkih droga

Kao što je analizirano u prethodnim istraživanjima Globalne inicijative, kriminalne grupe sa Zapadnog Balkana uključene su u krijumčarenje droge – posebno kokaina – iz Latinske Amerike ka zapadnoj Evropi kontejnerskim brodovima i jahtama. U jugoistočnoj Evropi, glavna vrsta „plavog kriminala“ (tj. pomorska kriminalna ekonomija) jeste trgovina kokainom i heroinom.¹

Blizina regiona velikim i unosnim potrošačkim tržištima u zapadnoj Evropi, njegove veze sa severnom Afrikom i Turskom i povećana trgovina iz Latinske Amerike i Azije, u kombinaciji sa ranjivim tačkama povezanim sa korupcijom, stvaraju idealne uslove da se kriminalne mreže uključe u takav vid trgovine. Da bi se dobila predstava o koje količine su u pitanju, između 2018. i 2021. godine u lukama Zapadnog Balkana zaplenjeno je približno 8 tona kokaina, a

Slika 1 Ilegalni tokovi balkanskim pomorskim putevima.

Izvor: Ruggero Scaturro and Walter Kemp, *Portholes: Exploring the maritime Balkan routes*, GI-TOC, jul 2022. <https://globalinitiative.net/analysis/balkans-maritime-routes-ports-crime/>

polovina toga bilo je u lukama Pirej (Grčka), Drač (Albanija) i Konstanca (Rumunija).² Međutim, kokain nije jedina droga koja ulazi u region kroz luke; heroin i u skorije vreme, sintetičke droge redovno se presreću u regionalnim lukama.³

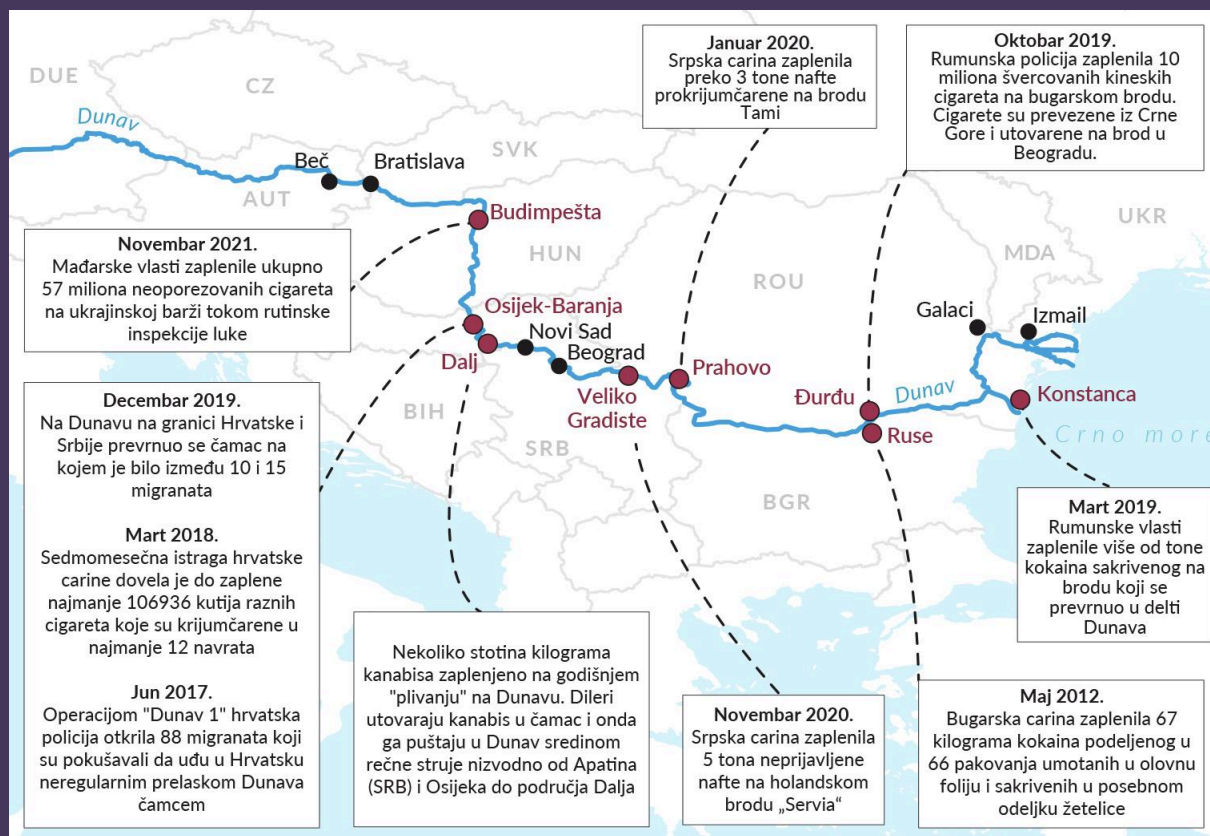
Na Slici 1 prikazano je da heroin ulazi u region kroz dve glavne luke: Varna (Bugarska) i Kopar (Slovenija). Varna predstavlja dodatnu ulaznu tačku od Crnog mora do tradicionalne balkanske rute kopnom do zapadne Evrope. Na primer, u februaru 2021. godine, bugarski

PLAVI KRIMINAL NA DUNAVU: NEZAKONITI TOKOVI U SRCU EVROPE?

Za razliku od komercijalnih pomorskih luka, najveći deo tereta koji se kreće Dunavom se skladišti u rasutom stanju i prevozi baržama, što otežava inspekciju. Morala bi se zabosti metalna šipka, na primer, u gomilu peska ili šljunka da bi se videlo da li se u njoj nešto krije. Ili bi se deo tereta morao istovariti, što troši puno vremena i logistički je teško. U novembru 2021. godine, mađarska Nacionalna poreska i carinska uprava zaplenila je

rekordnu pošiljku od 57 miliona neoporezovanih cigareta koje su bile sakrivene u soli na barži na putu iz Ukrajine.⁷

Na Slici 2 prikazano je da je obim trgovine robom na baržama na Dunavu, čini se, potcenjen od strane službenika iz organa za sprovođenje zakona, s obzirom da je do većine velikih otkrića krijumčarenja došlo slučajno.

Slika 2 Primeri krijumčarenja Dunavom.

Izvor: Ruggero Scaturro and Walter Kemp, Portholes: Exploring the maritime Balkan routes, GI-TOC, jul 2022, <https://globalinitiative.net/analysis/balkans-maritime-routes-ports-crime/>

Rat u Ukrajini mogao bi da otvori nove mogućnosti za krijumčarenje i zakonite robe (kao što je gorivo) i nezakonite robe (kao što su oružje i droga). Saradnja na Dunavskom i Crnomorskom regionu stoga zaslužuje

hitnu pažnju i jaču saradnju između država, uz korišćenje postojećih tela kao što su Dunavska komisija, Evropol i Centar za sprovođenje zakona jugoistočne Evrope.

carinici zaplenili su više od 400 kilograma heroina sa broda koji je prevezio robu iz Irana. Droga je podijeljena na 487 paketa i bila je sakrivena među valjcima za asfalt koje je brod prevezio – što je pošiljka koja je vjerovatno prevelika za bugarsko tržište.⁴ Što se tiče Kopra, to je idealna ulazna luka za mreže koje pokušavaju da izbegnu prelazak preko Balkana kopnom. Kontejneri dolaze iz Turske i Irana zaobilazeći ceo region i isporučuju se direktno na kapije zapadne Evrope. Prema informacijama o hapšenju zbog droge u koparskoj luci, ispostavilo se da su slovenačke vlasti zaplenile preko tonu heroina u protekle četiri godine.⁵

Sintetičke droge namenjene snabdevanju evropskih tržišta sve više se zaplenjuju u regionalnim lukama. Amfetamini iz Sirije, Šri Lanke i Indije, koji idu u Evropu ili Libiju, sakrivaju se na različite načine, čak i u kontejnerima sa čaršavima, čebadima i peškirim. Posebnu zabrinutost izazivaju „kaptagon” amfetamini, takozvana „droga za džihadiste”. Na primer, 2019. godine, 23 miliona pilula „kaptagona” pronađeno je u tri kontejnera koji su otpremljeni iz Sirije i koji su bili na putu za Kinu preko Pireja.⁶

Lokalni i inostrani kriminalci

Kriminalni akteri koji iskorišćavaju balkanske pomorske puteve mogu se svrstati u četiri tipa, primenom

klasifikacije Globalnog indeksa organizovanog kriminala GI-TOC-a: kriminalne mreže, akteri inkorporirani u državu, mafijaške grupe i strani akteri.⁸ Kriminalne mreže prisutne su u lukama kao što su Koper, Rijeka i Ploče, gde povremeno funkcionišu ćelije onoga što su Evropol i mediji označili kao „balkanski kartel”. Jedna od glavnih prednosti ovakvog kriminalnog udruživanja je nepostojanje jezičkih i kulturnih barijera među Bosancima, Hrvatima, Crnogorcima i Srbima.

Što se tiče aktera inkorporiranih u državu, Indeks govori o akterima u kriminalu koji deluju iz državnog aparata. Luka Bar je istorijski priznata kao evropsko čvorište za krijumčarenje cigareta, trgovinu koju su podržavali i omogućavali visoki zvaničnici i političke elite. Drugi primer je Varna, gde noviju istoriju lučke administracije karakterišu korupcijski skandali, navodna zloupotreba sredstava i optužbe za pranje novca.

Treće, mafijaške grupe su kriminalne grupe sa definisanim rukovodstvom i teritorijalnom kontrolom. U Jugoistočnoj Evropi, komercijalne luke kao što su Bar, Drač i Rijeka potpadaju pod tradicionalnu oblast kriminalnog „uticaja” i pokrivanja dobro definisanih lokalnih mafijaških grupa.

PRODAJA CIGARETA IZ LUKE BAR

Preko dve milijarde cigareta prošvercuje se kroz luku Bar svake godine, što dovodi do gubitka od 300 miliona evra u carinskim dažbinama i akcizama.⁹ U okviru kampanje za zaustavljanje krijumčarenja cigareta, Vlada Crne Gore je u julu 2021. godine zabranila skladištenje duvanskih proizvoda u slobodnoj zoni luke.¹⁰ Kao rezultat toga, ceo je hangar je pun cigareta.¹¹ Pošto vlasnici nisu došli da ih pokupe do maja 2022. godine (što je bio predviđeni rok Vlade), carina je na ilegalnom tržištu zaplenila više od 140.000 paklica cigareta u vrednosti od preko 60 miliona evra.¹² Sada je pitanje šta uraditi sa njima.

Vlada Crne Gore planira da vlasnicima ponudi poslednju šansu – do septembra 2022. godine – da pokupe duvanske proizvode i plate tražene državne takse (30 centi za svaku paklicu cigareta, 10 evra po kilogramu rezanog duvana i 10 evra po kilogramu ukusa nargile). Istovremeno, vlada je izradila zakon koji

bi joj omogućio da proda cigarete i ostvari 15–20 miliona evra prihoda ako vlasnici ne pokupe robu i ne plate porez do krajnjeg roka.¹³

Ovaj predlog izazvao je određene kritike međunarodne zajednice, uključujući i Svetske zdravstvene organizacije, koja je tvrdila da zaplenjene cigarete treba uništiti.¹⁴ Naveli su da stavljanje u promet zaplenjenih cigareta nije u skladu sa Protokolom o otklanjanju nezakonite trgovine duvanskim proizvodima, koji je Crna Gora ratifikovala 2017. godine.¹⁵ Oni ističu da međunarodno pravo treba da ima prednost nad nacionalnim pravom i da bi donošenje ovog zakona prekršilo ovaj princip i dovelo do nekontrolisanog kretanja zaplenjenih cigareta.¹⁶

Paradoksalno, u pokušajima da uradi pravu stvar i suzbije krijumčarenje cigareta, Vlada Crne Gore našla se u nebranom grožđu.

Četvrto, strani akteri odnose se na kriminalne aktere koji deluju van svoje matične zemlje, uključujući grupe iz dijaspore koje su stvorile korene u drugim zemljama tokom generacija. Potonji detalj posebno je značajan za grčke luke Pirej i Solun, u kojima etnički Albanci sa grčkim pasošima navodno kontrolišu većinu trgovine kokainom. U zavisnosti od nedozvoljene robe, drugi primeri stranih aktera koji deluju duž balkanskih pomorskih puteva su italijanske kriminalne grupe u Rijeci i Pireju, Crnogorci i Srbi u Kopru, Srbi u Konstanci i Srbi i Turci u Varni. Poslednje luke su zaista magneti za kriminalne grupe iz zemalja bez izlaza na more na Zapadnom Balkanu.

Fokusiranje na tokove

Zabrinutost u vezi sa pomorskom trgovinom se sve više fokusira na povećavanje bezbednosti luka. Ali izgradnja viših ograda i postavljanje više skenera i kamera predstavljaju samo deo rešenja. Trgovina kontejnerskim brodovima je obično transnacionalna. Nedozvoljena roba koja se prevozi u jugoistočnu Evropu kontejnerima često putuje izdaleka, iz Latinske Amerike, severne Afrike ili Azije. Stoga, potrebna je međunarodna saradnja da bi se razumela i prekinula nedozvoljena trgovina koja koristi legitimne rute i modalitete. Luke treba posmatrati kao karike u lancu, a ne izolovano.

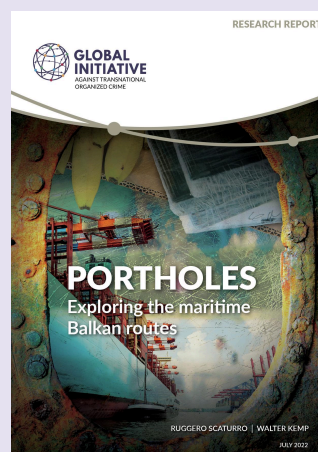
Vlade Zapadnog Balkana su u proteklih 20 godina napravile velike korake za unapređenje bezbednosti luka u skladu sa Međunarodnim kodeksom za bezbednost brodova i lučkih objekata (ISPS), zahvaljujući međunarodnoj podršci organizacija kao što su Kancelarija Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala i Evropol, kao i bilateralnoj pomoći. Međutim, mere Kodeksa ISPS koje potencijalno ublažavaju neke od rizika od kriminalnih aktivnosti ne fokusiraju se na protok robe u kontejnerima, na šta je usredsređena većina kriminalnih aktivnosti.¹⁷

Postojeća saradnja između pružalaca usluga obezbeđenja unutar i između luka, na primer između carinskih agencija, nije dovoljna. Okolnosti bi se mogle poboljšati uspostavljanjem zajedničkih operativnih grupa ili zajedničkih jedinica za lučku kontrolu, raspoređivanjem oficira za vezu (iz susednih zemalja, zemalja snabdevanja i/ili relevantnih međunarodnih organizacija) i efikasnijim korišćenjem posebnih istražnih tehnika.

Pored toga, ne postoji povezanost između odgovornih za lučku bezbednost i organa za sprovođenje zakona koji se bave organizovanim kriminalom. To bi se moglo otkloniti stavljanjem većeg fokusa na pomorsku bezbednost u procenama pretnji organizovanog kriminala; razmenom informacija o tehnikama prikrivanja i presretanja, kao i o kriminalnim grupama koje deluju duž balkanske pomorske rute; razmenom informacija o promenama u mehanizmima proizvodnje i snabdevanja drogom; i davanjem brifinga o obrascima trgovine i o tome kako oni mogu uticati na nezakonite aktivnosti. Takođe bi bilo korisno imati zajedničku bazu podataka za praćenje zaplena, hapšenja i kriminalnih aktera na balkanskim pomorskim putevima.

Čak i najbolji bezbednosni sistemi biće uzaludni ako u luci dođe do korupcije. Stoga je važno da postoje mere za jačanje integriteta. Digitalizacija može smanjiti šansu za korupciju, ali računarski programi se mogu infiltrirati kako bi se smanjila šansa za otkrivanje tereta sakrivenog u kontejnerima. Do sada, veštačka inteligencija nije dovoljno uznapredovala da bi zamenila iskusne službenike carine i policije koji „imaju nos” za procenu pretnji. Ukratko, tehnologiju treba posmatrati kao potencijalnu prednost za unapređenje bezbednosti luke, ali ne i kao svemoćno sredstvo.

Ovaj članak se oslanja na istraživanje iz „Portholes: Exploring the maritime Balkan routes“, nove studije GI-TOC Ruđera Skatura (Ruggero Scaturro) i Voltera Kempa (Walter Kemp) objavljene u julu 2022. godine. Dostupno na: <https://globalinitiative.net/analysis/balkans-maritime-routes-ports-crime/>.

Napomene

1. Walter Kemp, *Transnational tentacles: Global hotspots of Western Balkan organized crime*, GI-TOC, jul 2020, https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/07/Transnational-Tentacles-Global-Hotspots-of-Balkan-Organized-Crime-ENGLISH_MRES.pdf; SIPRI, *The Black Sea: Engaging in dialogue and combatting nuclear smuggling*, <https://www.sipri.org/research/conflict-peace-and-security/europe/black-sea-engaging-dialogue-and-combatting-nuclear-smuggling>; Ben Crabtree, *Black Sea: A rising tide of illicit business?*, GI-TOC, 1. april 2020, <https://globalinitiative.net/analysis/black-sea-illicit-flows>.
2. Videti kao primer: *Albania seizes 613 kilos of Colombia cocaine, holds two*, Reuters, 28. februar 2018, <https://www.reuters.com/article/us-albania-cocaine-idUSKCN1GC2KY>; *Romania seizes record 2.5 tons of Colombian cocaine, 5 held*, Reuters, 1. jul 2016, <https://www.reuters.com/article/us-colombia-drugs-romania-idUSKCN0ZH4X1>; Hellenic Republic Ministry of Citizen Protection, *Κατασχέθηκαν -35- κιλά κοκαΐνης σε εμπορευματοκιβώτιο στο λιμάνι του Πειραιά*, 23. decembar 2020, http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang=%27..%27&perform=view&id=99409&Itemid=2565&lang.
3. Intervju sa stručnjakom za kontrolu i bezbednost kontejnera u Jugoistočnoj Evropi, decembar 2021. godine.
4. Associated Press, *Bulgarian prosecutors say heroin found in cargo from Iran*, ABC News, 16. februar 2021, <https://abcnews.go.com/International/wireStory/bulgarian-prosecutors-heroin-found-cargo-iran-75923810>.
5. T R, *Še pomnite zaseg 300 kg heroína v luki Koper? Tožilstvo spisalo uvodjenje, dvojica ševijek nabegu*, Regional, 10. septembar 2019, <https://www.regionalobala.si/novica/se-pomnite-zaseg-300-kg-heroína-v-luki-koper-tožilstvospisalo-obtozbo-dvojica-se-vedno-na-begu>; Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Slovenije, *Najveća zaplena heroína u Sloveniji kao rezultat saradnje slovenačke i mađarske policijske jedinice i finansijske uprave*, 13. novembar 2019, <https://www.policija.si/eng/newsroom/news-archive/101619-the-biggest-seizure-of-heroin-in-slovenia-result-of-the-cooperation-of-the-slovene-and-hungarian-police-units-and-financial-administration-press-release>; i R, *V Luki Koper zasegli više od 200kilograma heroína*, Siol, 16. jun 2021, <https://siol.net/novice/slovenija/v-luki-koper-zasegli-vec-kot-200-kilogramov-heroína-554783>.
6. Piraeus counterfeit Captagon amphetamine haul in the millions, Ekathimerini, 2. jul 2019, <https://www.ekathimerini.com/news/242107/piraeus-counterfeit-captagon-amphetamine-haul-in-the-millions/>.
7. Dajkó Ferenc Dániel, *A tapasztalt nyomozók is megdöbbentek a csempészciigi mennyiségén - videó a cikkben*, Növekedés, 10. novembar 2021, <https://novekedes.hu/nav-infotar/a-tapasztalt-nyomozok-is-megdobbentek-a-csempeszciigi-mennyisegen-video-a-cikkben>.
8. Za više informacija o Globalnom indeksu organizovanog kriminala, pogledajte <https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/>.
9. Preko Luke Bar se prokrijumčari više od 2 milijarde cigareta, RTCG, 23. mart 2022. godine, https://www.rtcg.me/vijesti/crna_hronika/356456/preko-luke-bar-se-prokrijumcari-vise-od-2-milijarde-cigareta.html.
10. Informacija o potrebi pokretanja postupka isključenja ili zabrane skladištenja duvanskih proizvoda iz oblasti Slobodne zone Luke Bar, Vlada Crne Gore, 1. jul 2021, <https://www.gov.me/dokumenta/330dabd9-4bf3-4c86-ae35-953aef0c908f>; Informacija o potrebi pokretanja postupka isključenja ili zabrane skladištenja duvanskih proizvoda iz oblasti Slobodne zone Luke Bar – zaključci, Vlada Crne Gore, 22. jul 2021, <https://www.gov.me/dokumenta/f712b171-b04c-4434-bc40-22e3032edb6d>.
11. Intervju sa službenikom za bezbednost u luci u Baru, Crna Gora, decembar 2021. godine.
12. Jelena Jovanović and Biljana Matijašević, *Plijene milionski vrijedne cigarete iz Luke Bar*, 14. maj 2022, <https://www.vijesti.me/vijesti/crna-hronika/604097/plijene-milionski-vrijedne-cigarete-iz-luke-bar>.
13. Intervju sa istraživačkim novinarom u Podgorici, Crna Gora, jul 2022.
14. 'Očekujemo da Crna Gora danas ili ukloni cigarete zaplijenjene u Luci Bar', RTCG, 27. jul 2022. godine, <https://www.rtcg.me/vijesti/ekonomija/371918/ocekujemo-da-crna-gora-unisti-ili-ukloni-cigarete-zaplijenjene-u-luci-bar.html>.
15. Okvirna konvencija o kontroli duvana, Protokol za eliminisanje nedozvoljene trgovine duvanskim proizvodima, Svetska

zdravstvena organizacija, 2013, <https://fctc.who.int/publications/item/9789241505246>.

16. Intervju sa predstavnikom međunarodne zajednice u Podgorici, Crna Gora, jul 2022. Videti i Predrag Tomović, Prodaja zaplijenjenih cigareta kompaniji European integracije Crne Gore, Radio Slobodna Evropa, 28. jul 2022,

<https://www.slobodnaevropa.org/a/zaplijenjene-cigarete-prodaja-crna-gora-sverc/31963479.html>.

17. Onlajn intervju sa menadžerom za bezbednost luke za američku luku, oktobar 2021. godine.

Slovenija je raskršće kriminala između Balkana i centralne Evrope.

Slovenija je obično van radara onih koji analiziraju organizovani kriminal u centralnoj i istočnoj Evropi. Međutim, izgleda da to čini ovu zemlju atraktivnom lokacijom za kriminalce sa Balkana, kako za skrivanje, tako i za planiranje operacija i logistike, poslovanje i pretovar nedozvoljene robe.¹

Slovenija se strateški nalazi na raskršnici centralne i jugoistočne Evrope, dodirujući Alpe i Jadransko more. To je čini korisnom tranzitnom tačkom za robu koja dolazi iz jadranskih luka – posebno Luke Koper – i za veze između Zapadnog Balkana i Italije, kao i Austrije i Nemačke. U julu

2022. godine, Okružni sud u Ljubljani proglasio je osam lica krivim za trgovinu drogom i povezana krivična dela – uključujući krijumčarenje kokaina iz Ekvadora u Koper i Rijeku – i osudio ih na ukupno 28 godina zatvora.² Međutim, ovo je samo poslednji u nizu slučajeva koji otkrivaju ulogu kriminalnih grupa u Sloveniji kao mafijaških posrednika.

Policija takođe izveštava da u Sloveniji postoje skladišta droge.³ Gorenjska regija, u blizini granice sa Austrijom, izgleda je žarište organizovanog kriminala.

GORENJSKA REGIJA: ŽARIŠTE KRIMINALA

Gorenjska, severna slovenačka regija koja se graniči sa Austrijom, najpoznatija je po turizmu i alpskim vidicima, ali je i žarište organizovanog kriminala. Slovenačka policija je u januaru 2020. godine otkrila najveću laboratoriju za sintetičke droge u Sloveniji, zaplenivši 125 kilograma amfetamina i prekursora za proizvodnju

još 300 kilograma. Članovi ove kriminalne grupe ostvarili su oko 1,3 miliona evra profita.⁴ Takođe, poznato je da je crnogorski kavački klan koristio ovaj region za skladištenje kokaina koji je dolazio preko Luke Koper pre distribuiranja u Austriju, Nemačku i Italiju.

Droga, ljudi i oružje su glavna roba koja se krijumčari preko Slovenije, a policija procenjuje da u Sloveniji deluje oko deset kriminalnih grupa.⁵ Većina je povezana sa kriminalnim grupama sa Zapadnog Balkana, mada neke takođe imaju veze sa grupama u drugim zemljama EU, kao i u Južnoj Americi i Africi.⁶ Slovenci su obično kriminalci srednjeg nivoa u hijerarhiji transnacionalnih mreža. Dok su devedesetih godina kriminalne mreže bile zasnovane na etničkim ili regionalnim vezama, danas su njihovi odnosi fluidniji i funkcionalniji. Prema rečima jednog eksperta, partnerstva među kriminalcima koji deluju u regionu zasnivaju se na „uzajamnom poverenju među članovima i drugim [kriminalnim] organizacijama i zajedničkom cilju sticanja brze zarade ili imovinske koristi kriminalnim putem”.⁷ Prema izveštajima, slovenački ogranak raznih transnacionalnih kriminalnih grupa često organizuje sastanke za strane članove koji borave

nekoliko dana u Sloveniji, s obzirom da se zemlja smatra geografski atraktivnim i sigurnim mestom za sastanke.

Dva primera pokazuju kako su slovenačke ćelije bile deo širih transnacionalnih kriminalnih mreža. U Sloveniji je 2009. godine izvršeno nekoliko hapšenja u okviru operacije „Balkanski ratnik”, u kojoj je američka Uprava za borbu protiv droga zajedno sa srpskom Bezbednosno-informativnom agencijom i policijom u Urugvaju i Argentini uhapsila srpskog državljanina Darka Šarića, koji je bio poznat kao „kralj narkotika” Balkana. Policija u Sloveniji je 2010. godine izvršila preko 30 pretresa kuća širom zemlje, uhapsila 17 osoba i zaplenila oružje i nedozvoljene droge u višemesečnoj istrazi. Jedan od osumnjičenih bio je i Dragan Tošić iz Ljubljane, koji je bio poznat kao vođa slovenačkog ogranka Šarićeve kriminalne organizacije. On je navodno pomagao Šariću

u trgovini kokainom iz Latinske Amerike u luke u Evropi, posebno u Italiji. Tužilaštvo je optužilo Tošiča i još 16 optuženih za trgovinu drogom i učešće u organizovanoj kriminalnoj grupi. Začuđujuće je da uprkos 81 ročištu, sudski postupak protiv navodnih članova slovenačke ćelije Šarićeve organizacije još nije okončan.

Drugi primer pokazuje kako se u Sloveniji nekada krute strukture organizovanih kriminalnih grupa transformišu u sve fleksibilnije oblike privremene i oportunističke saradnje.⁸ U maju 2021. godine policija je uhapsila skoro 60 osoba iz Slovenije, Crne Gore, Srbije, Bosne i Hercegovine, Severne Makedonije i Hrvatske koje su navodno bile deo ćelije kavačkog klana (poreklom iz Crne

Slika 1 Krijumčarski putevi u Sloveniju i iz nje.

Gore) koji je delovao u Sloveniji od 2018. godine. Najznačajniji doprinos uspešnoj policijskoj operaciji dao je bivši osnivač ćelije koji je postao policijski doušnik. Izgleda da je tvrdio da su srpski i crnogorski državljani povezani sa kavačkim klanom uspostavili ćeliju u Sloveniji i nadgledali protok droge i novca zarađenog njenom prodajom.⁹

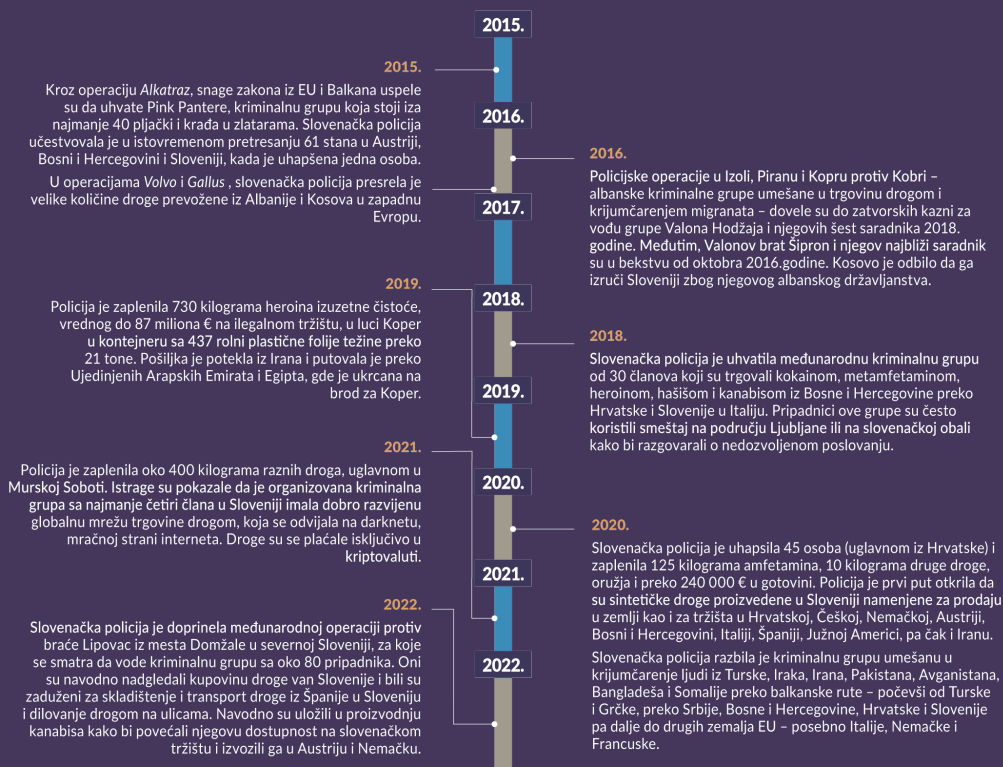
U optužnici se navodi da je ćelija prvo trgovala drogom iz Španije i Holandije u Sloveniju, a odatle u Austriju, Nemačku, Italiju i Hrvatsku.¹⁰ Komunicirali su preko šifrovane aplikacije Sky i obraćali se jedni drugima koristeći pseudonime. Prokrijumčarili su najmanje 534 kilograma kokaina, 2000 kilograma kanabisa, 30 litara baze za proizvodnju amfetamina, 10 kilograma heroina, 96 kilograma hašiša i druge droge. Oni su takođe krijumčarili oružje iz Slovačke u Sloveniju, Srbiju i Holandiju. Gotovina je transportovana iz Španije preko Slovenije u Srbiju.¹¹ Policija procenjuje da je dobit

slovenačke ćelije iznosila najmanje dva miliona evra. Moguće je da su bili povezani sa snagama zakona: u novembru 2021. slovenačka policija uhapsila je zaposlenog u Specijalnom državnom tužilaštvu zbog navodnog odavanja poverljivih informacija iz krivične istrage protiv kavačkog klana.¹²

Kriminalci u ovoj ćeliji su bili dobro organizovani i upravljali su celim lancem nedozvoljenih aktivnosti, uključujući kupovinu, transport i prodaju droge, za koji su bili zaduženi specijalni koordinatori. Vođa je bio iz Crne Gore, dok su slovenački osumnjičeni prenosili drogu i novac otvaranjem kompanija i regrutovanjem novih članova. Droga, oružje i novac uglavnom su prevoženi u automobilima i kamionima u posebno modifikovanim skrivenim pregradama. U prikolicama kamiona, droga, pre svega velike količine kanabisa i hašiša, sakrivanja je u posebno modifikovanim pregradama za prikolice ili hladnjače. Kuriri bi pokupili automobile i kamione sa

NAJVEĆE OPERACIJE SNAGA ZAKONA U SLOVENIJI, 2015–2022

Slovenačka policija je, uz podršku mnogih stranih agencija za sprovođenje zakona, od 2015. godine sprovela niz ključnih operacija protiv organizovanih kriminalnih grupa. To uključuje sledeće operacije:

teretom, na primer u Španiji i Holandiji i odvezli ih u Sloveniju, gde su drogu i oružje čuvali u skladištima.

Najnovije operacije snaga zakona u Sloveniji pokazuju da je ova zemlja daleko od svog percipiranog imidža da nije u sferi interesa međunarodnih krijumčara droge. Njen geografski položaj, između Balkana i centralne Evrope,

čini ovu zemlju posebno povoljnom kao raskršće za trgovinu narkoticima. Krijumčarenje je takođe olakšano razvijenom lučkom i kopnenom infrastrukturom u zemlji, a zajednička prošlost sa bivšom Jugoslavijom čini je poznatom destinacijom za balkanske kriminalne grupe. Organi za sprovođenje zakona bi zbog toga trebalo da obrate više pažnje na ove veze.

Napomene

1. *Slovenia among the safest countries for travellers*, Government Communication Office, 18. novembar 2019. godine, <https://www.gov.si/en/news/slovenia-among-the-safest-countries-for-travellers/>.
2. STA, *Gang Jailed for 28 Years for Trafficking Heroin, Cocaine, MDMA, Marijuana, & Amphetamines*, Total Slovenia News, 21. jul 2022. godine, <https://www.total-slovenia-news.com/news/10317-gang-jailed-for-28-years-for-trafficking-heroin-cocaine-mdma-marijuana-amphetamines>.
3. Intervju sa Petrom Grah Lazar iz slovenačkog Nacionalnog istražnog biroa, 12. april 2022. Slovenački pripadnici kavačkog klana osumnjičeni su da su imali skladišta u Naklu, Kopru i Divači.
4. *Drug Bust Finds Largest Ever Synthetic Drug Lab in Slovenia*, Total Slovenia News, 31 januar 2021, <https://www.total-slovenia-news.com/news/5514-drug-bust-finds-largest-ever-synthetic-drug-lab-in-slovenia>.
5. Intervju sa predstavnikom Uprave kriminalističke policije Slovenije u Ljubljani, april 2022.
6. Damijana Žišt, *Damjan Apollonio: Letni dobiček kriminalnih združb dosega 110 milijard evrov*, Večer, 8. januar 2022. godine, <https://www.vecer.com/kronika/intervju-damjan-apollonio-letni-dobicek-kriminalnih-zdruz-b-dosega-110-milijard-evrov-10265764>.
7. Damijana Žišt, *Matjaž Jerkič: Najhuša kršitev kodeksa med kriminalci je izdaja*, Večer, 12. jun 2021. godine, <https://www.vecer.com/kronika/najhuša-kršitev-kodeksa-med-kriminalnimi-zdruz-bami-je-izdaja-policiji-10245091>.
8. Damijana Žišt, *Damjan Apollonio: Letni dobiček kriminalnih združb dosega 110 milijard evrov*, Večer, 8. januar 2022. godine, <https://www.vecer.com/kronika/intervju-damjan-apollonio-letni-dobicek-kriminalnih-zdruz-b-dosega-110-milijard-evrov-10265764>.
9. Tamara Sekulović, *Ko su „Kavačani“ iz Slovenije i kako so nastali: Švercovali kokain, a u Beograd donjeli oružje i milione*, Blic, 27. maj 2021. godine, <https://mondo.rs/Info/Crna-hronika/a1475939/kavacki-klan-uhapsen-u-sloveniji.html>.
10. Damijana Žišt, *Slovenija je ena najvarnejših držav v Evropi*, Petra Grah Lazar, Ljubljana, 12. april 2022. godine (terenski zapis). Intervju sa Petrom Grah Lazar iz Nacionalnog istražnog biroa, Ljubljana, 12. april 2022.
11. Ibid.
12. Damijana Žišt, *Damjan Apollonio: Letni dobiček kriminalnih združb dosega 110 milijard evrov*, Večer, 8. januar 2022. godine, <https://www.vecer.com/kronika/intervju-damjan-apollonio-letni-dobicek-kriminalnih-zdruz-b-dosega-110-milijard-evrov-10265764>.

Niske plate u policiji na Zapadnom Balkanu i rizik od povećane korupcije među policijskim snagama.

Glavna uloga policije u demokratskom društvu je održavanje javnog reda i mira, sprečavanje i borba protiv kriminala i da služe kao servis građanima, čijim porezima se plaća javna bezbednost. Policija pruža uslugu koja je često rizična i može podrazumevati dugo radno vreme u teškim uslovima. Posao može da uzme danak u smislu mentalnog zdravlja, zahteva izdržljivost, dobre procene i veliku odgovornost, uključujući – u izuzetnim slučajevima – smrtonosnu upotrebu sile.

Vredi napomenuti da, iako ljudi na Zapadnom Balkanu vide prostor za unapređenje u smislu krivičnog pravosuđa (uključujući i borbu protiv organizovanog kriminala)¹, oni imaju relativno dobro mišljenje o svojoj policiji.² Očekivalo bi se da oni koji su odgovorni za bezbednost građana dobiju platu koja je razumna u odnosu na troškove života, atraktivna profesionalnim i motivisanim pojedincima i dovoljna za promovisanje zadovoljstva poslom. Međutim, plate policajaca na Zapadnom Balkanu pričaju drugačiju priču.

Nije uvek lako pronaći informacije o platama policajaca u zemljama Zapadnog Balkana. Globalna inicijativa je prikupila i sastavila informacije u nastavku iz brojnih

izvora; to je naša najbolja pretpostavka na osnovu dostupnih podataka (uglavnom iz 2021. godine). Radi lakšeg poređenja, plate su prikazane u evrima i u neto vrednosti, nakon odbijanja poreza i beneficija. Nema razlike u visini plate između muških i ženskih policajaca u bilo kojoj od šest zemalja u regionu, s obzirom na to da je plata uvek povezana sa radnim mestom u policiji.

Da bi se stekao utisak o nekim od ovih plata, u 2021. godini minimalna zarada u Crnoj Gori iznosila je 532 €, 360 € u Severnoj Makedoniji, a 400 € u Srbiji. U 2020. godini, prosečna plata na Kosovu iznosila je 416 €⁶, dok je minimalna plata u policiji 2021. godine iznosila 447 €. Uslovi su još manje privlačni u Albaniji, gde je u 2021. minimalna plata u policiji bila 18% niža od prosečne plate u zemlji.⁷ Situacija u Bosni i Hercegovini bila je još gora, sa minimalnom platom u policiji 30% manjom od proseka 2019. godine.⁸ Uz porast cena, minimalna zarada često nije dovoljna da pokrije osnovne potrebe prosečne porodice. Ukratko, početna plata policajca u većini zemalja regiona je neatraktivna.

Poređenja radi, prosečna mesečna plata policajaca u Rumuniji⁹ ili Sloveniji iznosi oko 1000 € mesečno,¹⁰ dok

Država	Broj stanovnika	Broj zaposlenih u Ministarstvu unutrašnjih poslova	Broj policijskih službenika (kod organa za sprovođenje zakona)	Plate u policiji		Broj policijskih službenika na 100 000 stanovnika
				Običan policijski službenik	Viši policijski službenik	
Albanija	2 846 000	15 109	11 802	€406	€1 401	260
Bosna i Hercegovina	3 281 000	19 140 ³	15 777 ⁴	€340-460	€511 ⁵	481
Kosovo	1 873 000	10 600	8 104	€447-541	€569-1 761	464
Crna Gora	621 873	721	4 680	€396	€1 353	502
Severna Makedonija	2 083 000	12 599	9 953	€380-450	€360-1 380	341
Srbija	8 737 000	41 438	31 313	€440	€2 296	435

Prikaz 1 Policijski službenici i procenjeni nivoi plata na Zapadnom Balkanu (2021).

Izvori: Izveštaji Evropske komisije o napretku 2021. godine

početne plate policajaca u Mađarskoj nisu mnogo veće od plata njihovih kolega na Zapadnom Balkanu.¹¹

Plate se povećavaju prema rangu, obrazovanju i broju godina radnog staža. Službenici takođe mogu biti dodatno plaćeni za prekovremen rad ili obavljanje rizičnih zadataka. Generalno govoreći, šef policijske administrativne oblasti prima duplo veću platu od minimalne.

Vredi napomenuti da su plate generalno najniže među graničnom policijom, a relativno visoke u jedinicama za borbu protiv organizovanog kriminala. Na primer, u Srbiji (gde su plate u policiji imale najveći rast u regionu), prosečna plata za nekoga ko radi u Upravi granične policije iznosi 807 € mesečno, dok prosečna plata u jedinici za borbu protiv organizovanog kriminala iznosi 1034 €. U Crnoj Gori, uporedive cifre su 562 € mesečno za graničnu policiju a 784 € za zaposlene u jedinici za borbu protiv organizovanog kriminala.

Direktori policije širom regiona uglavnom imaju plate u rasponu od 1200 do 1700 € mesečno. Rukovodiocu policijskog inspektorata obično se isplaćuje plata koja je blizu najvišeg nivoa u policijskoj hijerarhiji.

Rizik od korupcije

Među policijskim organizacijama na Zapadnom Balkanu opšti je utisak da su policajci nedovoljno plaćeni.¹² Upravljačke strukture u policiji i sindikati u svih šest zemalja insistiraju na većim platama kako bi privukli i

zadržali dobre regrute, održali profesionalnost policijske službe i smanjili korupciju.

Iako su plate porasle u proteklih nekoliko godina, nekoliko policijskih sindikata tvrdi da je profesija postala opasnija, a da naknada za taj posao nije dovoljna.¹³ To primorava policajce da traže druge, unosnije poslove kako bi izdržavali svoje porodice. To može uključivati i rad na crno na drugim poslovima, kao što su privatne kompanije za obezbeđenje. Međutim, postoji rizik da bi nedovoljno plaćena i nezadovoljna policija mogla da bude podložnija korupciji, sukobu interesa ili dosluhu sa kriminalnim grupama. Brojni nedavni slučajevi – uključujući one na granici između Kosova i Albanije koji su prethodno istaknuti u ovom biltenu o rizicima – ukazuju i na sitnu korupciju i na ozbiljnije dosluhe sa kriminalnim grupama. To ugrožava javnu bezbednost i podriva poverenje u policiju.

Međutim, treba zadržati oprez kada se ispituje korelacija između niskih plata i korupcije. Veće plate same po sebi ne jačaju nužno integritet. Potrebno je da policija bude zadovoljna poslom, da ima prostora za napredovanje i dobije priznanje za rad. Pored toga, važno je imati obuku iz etike, kao i delotvorne i efikasne mehanizme nadzora za promovisanje integriteta. Plate policajaca moraju biti atraktivne i srazmerne rizicima i odgovornostima. Kako kriminalci sa Zapadnog Balkana modernizuju svoje tehnike i jačaju svoje međunarodne kontakte, policija iz regiona treba da čini to isto.

Napomene

1. Savet za regionalnu saradnju, Balkanski barometar 2020, Javno mnjenje, april 2020, https://www.rcc.int/download/docs/2020-06-Balkan-Barometer-Public-Opinion_final.pdf/bf27f9fc10de8a02df9db2b60596f0cd.pdf
2. Centar za uvide u istraživanja, regionalna anketa Zapadnog Balkana, februar-mart 2020, https://www.iri.org/wp-content/uploads/2020/06/final_wb_poll_for_publishing_6.9.2020.pdf
3. Sve brojke za Bosnu i Hercegovinu su iz 2019. godine. Ovo je ukupan broj policajaca u Federalnom ministarstvu bezbednosti i Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, kao i broj policijskih službenika iz kantona i pravosudne policije
4. Procenjeni broj policijskih službenika, prema odnosu u izveštaju EK o napretku Bosne i Hercegovine u 2021. godini.
5. Brojke za policijske plate u Bosni i Hercegovini su iz 2019. godine. *Policajci iz BiH se bune zbog malih plaća, uputili zahtjeve, evo koliko osnovicu traže*, Radio Sarajevo, 25. februar 2022, <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/policajci-iz-bih-se-bune-zbog-malih-placa-uputili-zah-tjeve-evo-koliku-osnovicu-traze/448454>.
6. Kosovska agencija za statistiku, *Statistikat Sociale: Niveli i pagave në Kosovë 2020*, Ministarstvo finansija, rada i transfera, <https://ask.rks-gov.net/media/6030/niveli-i-pagave-n%C3%AB-kosov%C3%AB-2020.pdf>.
7. Institut za statistiku Albanije, *Statistikat e Pagave, Tremujore IV/2021*, 10. mart 2022, http://www.instat.gov.al/media/9660/pagat_press_release-t4_-2021-altcom.pdf.
8. Average Monthly Net Salary in Bosnia and Herzegovina is 945 BAM, *Sarajevo Times*, 16. mart 2020, <https://sarajevotimes.com/average-monthly-net-salary-in-bosnia-and-herzegovina-is-945-bam/>; Average net salary in Bosnia amounts to €500 in October 2021, N1, 20 December 2021, <https://ba.n1info.com/english/news/average-net-salary-in-bosnia-amounts-to-e500-in-october-2021/>.
9. Average Salary In Romania, Career Explorer, 11. januar 2022, <https://careerexplorer.com/average-salary-in-romania/>.
10. Police Officer Average Salary in Slovenia 2022, Salary Explorer, <https://www.salaryexplorer.com/salary-survey.php?loc=198&loctype=1&job=504&jobtype=3>.
11. John Woods, Hungarian police officers' starting salary is lower than 520 EUR/month!, Daily News Hungary, 11. maj 2022, <https://dailynewshungary.com/hungarian-police-officers-starting-salary-is-lower-than-520-eur-month/>.
12. *Oznaka: Niske plate policijskih službenika*, Raport, <https://raport.ba/tag/niske-plate-policijskih-sluzbenika/>.
13. *Protest policijskih službenika u BiH: 'Prosječna plata nam je 665 KM'*, Fokus, 17. mart 2021. godine, <https://www.fokus.ba/vijesti/bih/>

protest-policijskih-sluzbenika-u-bih-prosjecna-plata-nam-
je-665-km/2021136/.

Fudbalski huliganizam na Zapadnom Balkanu otkriva veze između huliganizma, politike, nasilja i kriminala, mada se one razlikuju širom regiona.

„Danas je nedelja”, dan fudbalskih utakmica. Tako umetnik slavi svoj omiljeni fudbalski klub Partizan grafitom u Beogradu, citirajući popularnog srpskog pesnika i fudbalskog navijača Duška Radovića. Citat se odnosi na dan kada se obično igraju fudbalske utakmice, a mural priziva osećanja poštovanja, postojanosti, odanosti i integriteta.

Međutim, na Zapadnom Balkanu, fudbalske nedelje povremeno iskazuju suprotne vrednosti. Navijači skandiraju rasističke i nacionalističke parole, dok se pristalice suparničkih timova svađaju međusobno ili sa policijom. To nije problem jedinstven za Balkan, ali, kao što pokazuje novi izveštaj Globalne inicijative, u nekim slučajevima postoje veze između fudbalskih huligana, politike i organizovanog kriminala koje destabilišu.¹

Naše istraživanje je analiziralo 122 navijačke grupe fudbalskih klubova u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Severnoj Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji i identifikovalo 78 grupa čiji se sledbenici mogu smatrati „ultrasima”, odnosno pasioniranim i dobro organizovanim udruženjima fudbalskih navijača. Od 78 tvrdokornih navijačkih grupa, 21 se može smatrati huliganima koji predstavljaju ozbiljan bezbednosni rizik ne samo zbog svoje sklonosti nasilju, već i zbog povezanosti sa politikom i organizovanim kriminalom.

Nasilje

Huliganske grupe na Zapadnom Balkanu poznate su po upotrebi nasilja, sa posebno kritičnom situacijom u Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji i Srbiji. Nasilje vezano za fudbal često pokazuje snažne nacionalističke tonove, sa navijačima koji pevaju nacionalne himne, prikazuju fašističke simbole i veličaju ratne heroje.²

Neki huligani takođe su se, kako se izveštava, pridružili paravojnim grupama, ukazujući na postojanje veze između upotrebe nasilja i političkog ekstremizma. Na primer, pripadnici srpske navijačke grupe „United Force” (navijači FK Rad iz Beograda), „Firma” (navijači FK Vojvodina iz Novog Sada)³ i „Ultras” sa sedištem u

Mural u Beogradu sa porukom „Danas je nedelja” (dan utakmica) slavi srpskog pesnika i navijača Partizana Duška Radovića.

Fotografija: Bahrudin Bandić

Mural posvećen Želimiru Vidoviću Keliju, bivšem igraču FK Sarajevo i fudbalskoj reprezentaciji Jugoslavije. Poginuo je u ratu tokom devedesetih godina.

Fotografija: Bahrudin Bandić

Mostaru, Bosna i Hercegovina (navijači FK Zrinjski), borili su se u sukobima u Ukrajini i Siriji.⁴ Njihovi postupci se često prikazuju i hvale na društvenim mrežama.

Čak ni pandemijsko zaključavanje nije zaustavilo nasilje. Pandemijska virusa COVID-19 ispraznila je fudbalske stadione, ali nije sprečila nasilje koje su predvodili huligani. U aprilu 2021. godine, antagonizam između huligana sa sedištem u Mostaru podeljenih oko etničkog identiteta rezultiralo je vandalizmom.⁵ Istog meseca, zabrinutost zbog tenzija između navijača Crvene zvezde i Partizana dovela je do toga da američko Ministarstvo

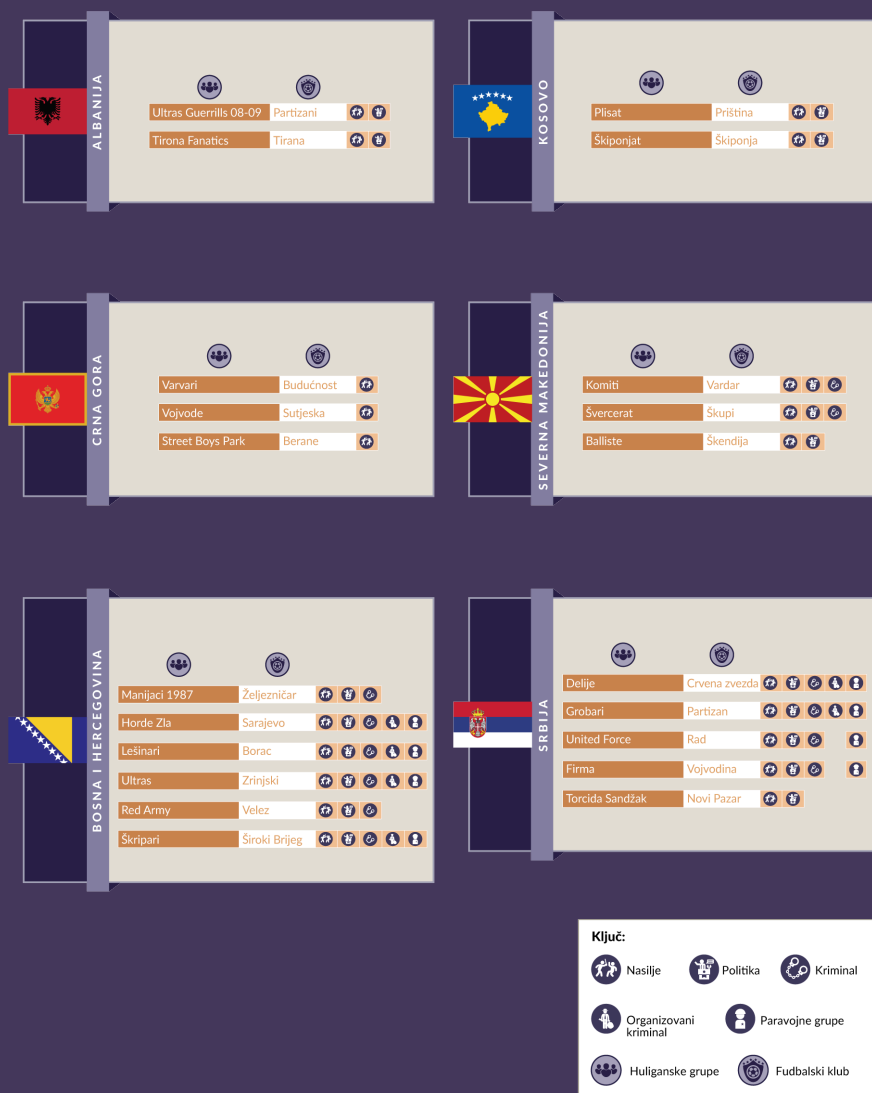
spoljnih poslova objavi crveno upozorenje o mogućem nasilju u Beogradu.⁶

Politika

U izveštaju Globalne inicijative dati su primeri raspoređivanja fudbalskih huligana u političke svrhe u Bosni i Hercegovini, Kosovu, Severnoj Makedoniji i Srbiji. Političke stranke koriste huliganske grupe da promovišu svoj program uz skandiranja i transparente unutar

stadiona i izazivaju etničke ili političke tenzije pred izbore. Takođe, mogu da deluju kao izazivači nereda na demonstracijama. Kako je objasnio jedan navijač iz Banja Luke u Bosni i Hercegovini, fudbalski huligani „deluju kao privatna vojska za političare”.⁷

U zamenu za nasilnu podršku, političari daju liderima huliganskih grupa unosne poslovne prilike i obezbeđuju im političku zaštitu u slučaju istraga ili krivičnog gonjenja.

Slika 1 Huliganske grupe na Zapadnom Balkanu povezane sa nasiljem, politikom i kriminalom.

Izvor: Saša Đorđević i Ruggero Scaturro, *Dangerous games: Football hooliganism, politics and organized crime in the Western Balkans* (Opasne igre: Fudbalski huliganizam, politika i organizovani kriminal na Zapadnom Balkanu), GI-TOC, jun 2022., <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2022/06/Football-hooliganism-politics-and-organized-crime-in-the-Western-Balkans-GITOC-SEEObs.pdf>

KORIŠĆENJE DRUŠTVENIH MREŽA

Ultrasi na Zapadnom Balkanu koriste društvene mreže za izražavanje osećanja, vrednosti ili uverenja; deljenje i komentisanje sadržaja; obavljanje grupnih poslova kao što su aktivnosti promocije identiteta; regrutovanje i mobilisanje pristalica za određena okupljanja ili događaje.

Ultrasi i huliganske grupe na Zapadnom Balkanu obično koriste Facebook i Instagram.⁸ Postoje zvanični i nezvanični profili. Zvanični nalozi obično objavljuju vesti, promovišu navijačku grupu i klub i prodaju robu onlajn. Nasuprot tome, mnogi nezvanični i privatni nalozi služe kao alatke za funkcionisanje grupe ili internu komunikaciju.⁹

Nezvanične grupe su prvenstveno zatvorene za javnost. Samo pojedinci od poverenja mogu postati deo njih. Privlačne su i mladim generacijama i starijim nostalgijarima. Međutim, mladima je lakše da se pridruže. Ponekad je dovoljno podeliti objave i imati zajednička prijateljstva sa administratorima naloga. Kada stariji korisnici žele da se pridruže grupama, administratori prvo proveravaju da li možda imaju veze sa policijom.¹⁰

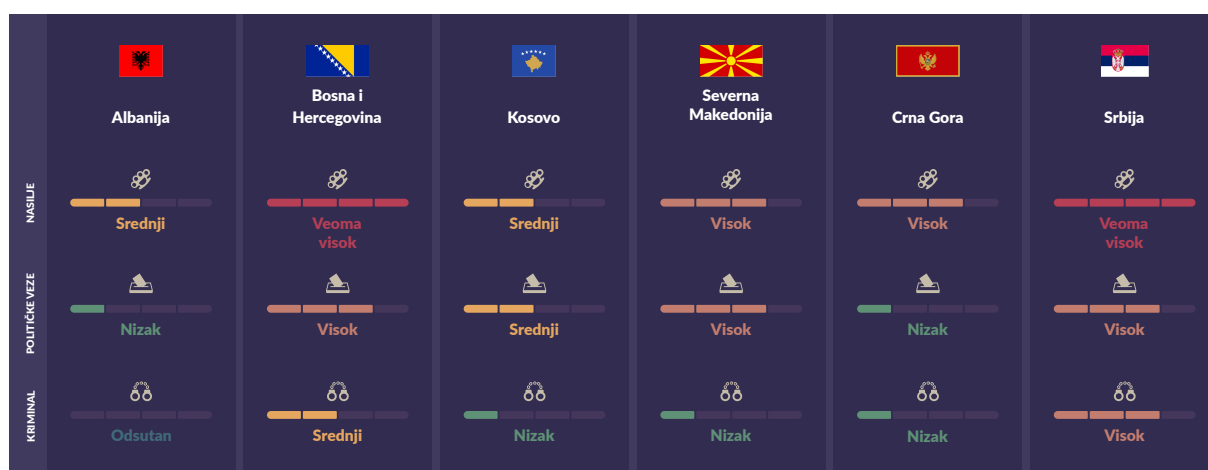
Kriminal

Veza između huligana i kriminala posebno je jaka u Bosni i Hercegovini i Severnoj Makedoniji. U Srbiji je dostigla nivo teškog organizovanog kriminala.

U Bosni i Hercegovini, pojedini „Ultrasi“, kao što su Lešinari, Horde Zla i Škripari, bave se sitnim kriminalom, ali su isto tako i deo organizovanih kriminalnih grupa koje se bave trgovinom drogom i krijumčarenjem oružja.¹¹ U Severnoj Makedoniji, skopske huliganske grupe Komiti i Švercerat poznate su po prodaji droge i krijumčarenju oružja, što pomaže u finansiranju drugih nedozvoljenih radnji.¹²

Rizik u Srbiji još više zabrinjava. Pripadnici nekih huliganskih grupa bave se teškim organizovanim kriminalom, a ipak uživaju priličan stepen političke zaštite. Janjičari, navijači FK Partizan, izgradili su bliske veze sa državnim zvaničnicima (posebno sa policajcima), kao i sa kavačkim klanom, organizovanom kriminalnom grupom iz Crne Gore specijalizovanom za trgovinu kokainom iz Južne Amerike u Evropu.¹³

Srpska policija je u februaru 2021. godine uhapsila lidera Principa (navijači FK Partizan) po povratku sa sastanka sa kavačkim klanom u Crnoj Gori.¹⁴ Policija je uhapsila preko 20 članova Principa i optužila ih za udruživanje u

Slika 2 Nivo rizika usled jačine veza između huliganstva, politike, nasilja i kriminala.

Izvor: Saša Đorđević i Ruggero Scaturro, *Dangerous games: Football hooliganism, politics and organized crime in the Western Balkans* (Opasne igre: Fudbalski huliganizam, politika i organizovani kriminal na Zapadnom Balkanu), GI-TOC, jun 2022, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2022/06/Football-hooliganism-politics-and-organized-crime-in-the-Western-Balkans-GITOC-SEEObs.pdf>

kriminalne svrhe, trgovinu drogom, posedovanje i trgovinu oružjem i teško ubistvo.¹⁵

Kao što se vidi na slici 2, nivo rizika i veze između fudbalskog huliganstva, politike i kriminala nisu

ujednačeni širom regiona; problem je najizraženiji u Bosni i Hercegovini i Srbiji, dok veze između huliganstva i kriminala izostaju u Albaniji i niske su na Kosovu, u Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori.

Ovaj članak se oslanja na istraživanje iz „Dangerous games: Football hooliganism, politics and organized crime in the Western Balkans”, rada Saše Đorđevića i Ruđera Skatura (Ruggero Scaturro) objavljenog juna 2022. godine. Dostupno na: <https://globalinitiative.net/analysis/hooligans-crime-balkans/>.

Napomene

1. Saša Đorđević i Ruggero Scaturro, Dangerous games: Football hooliganism, politics and organized crime in the Western Balkans, GI-TOC, jun 2022, <https://globalinitiative.net/analysis/hooligans-crime-balkans/>.
2. Intervju sa istraživačem nasilnog ekstremizma u Mostaru, Bosna i Hercegovina, 7. maj 2021; Nemanja Stevanović, *Ultradescničarski simboli na fudbalskim stadionima u Srbiji uprkos zakonskoj zabrani*, VOICE, 17. oktobar 2021, <https://voice.org.rs/ultradescničarski-simboli-na-fudbalskim-stadionima-u-srbiji-uprkos-zakonskoj-zabrani/>; Marija Arnautović i Mirsad Behram, *Fašizam na svom terenu: Ekstremistički pokliči sa bh. stadiona*, Radio Slobodna Evropa, 13. novembar 2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/fa%C5%A1izam-na-svom-terenu-ekstremisti%C4%8Dki-pokli%C4%8Di-sa-bh-stadiona/30946282.html>; *Srbija i nasilje u sportu: Zašto šovinizam pobeđuje sport u Srbiji - 'problem je uvek u vašoj kući'*, BBC na srpskom, 15. oktobar 2021, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-58928316>; Fabio Bego, *Do Albanians like Fascism? An Iconographical Investigation on Social Media Material*, Modern Diplomacy, 3. januar 2020, <https://moderndiplomacy.eu/2020/01/03/do-albanians-like-fascism-an-iconographical-investigation-on-social-media-material/>.
3. Intervju sa novinarom u Beogradu, Srbija, 5. avgust 2021.
4. *Insajder bez ograničenja: 'Sukob oko sistema vrednosti'*, Insajder, 16. maj 2017, <https://insajder.net/sr/sajt/bezograničenja/4715/>.
5. *U Mostaru desetoro privedeno zbog tuce huligana*, Danas, 25.04.2021. godine, <https://www.danas.rs/svet/u-mostaru-desetoro-privedeno-zbog-tuce-huligana/>; Mirsad Behram i Selma Boračić Mrso, *'Ličilo je na 1993': Mostar uznemiren posljednjim huliganskim nasiljem*, Radio Slobodna Evropa, 26. april 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/incident-u-mostaru-huligani/31223736.html>.
6. Upozorenje o bezbednosti: Beograd (Srbija), Visok rizik od huliganstva kada fudbalski klubovi budu igrali 7. aprila, Savet za prekomorsku bezbednost, Kancelarija za diplomatsku bezbednost, Američki Stejt department, 6. april 2021, <https://www.osac.gov/Country/Serbia/Content/Detail/Report/01aa3735-31c3-480e-85b7-1b4849c094ab>.
7. Intervju sa članom grupe Lešinari u Banjaluci, Bosna i Hercegovina, 6. maj 2021. godine.
8. Intervju sa novinarom u Beogradu, Srbija, 29. jul 2021.
9. Intervju sa novinarom u Beogradu, Srbija, 5. avgust 2021.
10. Intervju sa novinarom u Beogradu, Srbija, 29. jul 2021.
11. Intervju sa navijačem Komiti u Skoplju, Severna Makedonija, 5. april 2021; Intervju sa navijačem City Park Boys u Skoplju, Severna Makedonija, 5. april 2021.
12. Ibid.
13. Stevan Dojčinović et al, *Rat balkanskog podzemlja: Ubistva, veze u policiji i u vrhu države*, KRIK, 5. maj 2020, <https://www.krik.rs/rat-balkanskog-podzemlja-ubistva-veze-u-policiji-i-u-vrhu-drzave/>; Bojana Jovanović and Stevan Dojčinović, *Gangsters and hooligans: key players in the Balkan cocaine wars (Gangsteri i huligani: ključni igrači u balkanskim kokainskim ratovima)*, OCCRP, 5. maja 2020, <https://www.occrp.org/en/balkan-cocaine-wars/gangsters-and-hooligans-key-players-in-the-balkan-cocaine-wars>.
14. *Određen pritvor osumnjičenicima V. Belivuk i drugi*, Viši sud u Beogradu, 6. februar 2021. godine, <https://www.bg.vi.sud.rs/vest/2991/odredjen-pritvor-osumnjicenicima-v-belivuk-i-drugi.php>.
15. Ibid.

Bilteni rizika su redovna izdanja naših regionalnih opservatorija, koje koriste mreže civilnog društva kako bi obezbedile nove podatke i kontekstualizovale trendove u vezi sa mrežama organizovanog kriminala, nelegalnom trgovinom i reakcijama države na ove probleme. Ako želite da se besplatno pretplatite na buduća izdanja Biltena rizika, prijavite se ovde ili pošaljite e-poruku na adresu almedina.dodic@globalinitiative.net.

O GLOBALNOJ INICIJATIVI

Globalna inicijativa protiv transnacionalnog organizovanog kriminala je globalna mreža od 500 stručnjaka širom sveta. Globalna inicijativa pruža platformu za promociju šire debate i inovativnih pristupa kao gradivnih blokova za inkluzivnu globalnu strategiju protiv organizovanog kriminala.

www.globalinitiative.net

Ova publikacija je nastala uz finansijsku podršku Fonda za sprečavanje sukoba, stabilnost i bezbednost Ujedinjenog Kraljevstva. Njen sadržaj je isključiva odgovornost Globalne inicijative protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (GI-TOC) i ne odražava nužno stavove Ujedinjenog Kraljevstva.

**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME